

H 4097 L—6

महाराष्ट्र शासन
विधि व न्याय विभाग

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८
महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१

(दिनांक १४ सप्टेंबर २०१५ पर्यंत सुधारित)

Maharashtra Act No. XXVIII of 1961
THE MAHARASHTRA MEDICAL
PRACTITIONERS ACT, 1961

(As modified upto the 14th September 2015)

व्यवस्थापक, शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई ४०० ००४ यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि संचालक,
शासन मुद्रण, लेखनसामग्री व प्रकाशन संचालनालय महाराष्ट्र राज्य, मुंबई ४०० ००४ यांच्याद्वारे प्रकाशित

२०१५

[किंमत : रुपये ००-००]

महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१

अनुक्रमणिका

उद्देशिका.	..	..	..	..
	प्रकरण एक			
	प्रारंभिक			
कलमे				
१. संक्षिप्त नाव, विस्तार व प्रारंभ.	..	..	..	..
२. व्याख्या.	..	..	..	..
	प्रकरण दोन			
	परिषदेची रचना, कार्ये व अधिकार			
३. परिषदेची स्थापना करणे, ती विधिसंस्थापित करणे आणि विद्यमान मंडळ व शाखा यांचे विसर्जन करणे आणि संचालकाने तात्पुरते प्रशासक म्हणून कार्य करणे.	..			
३अ. परिषद रचना	..	..	..	..
४. सदस्य, अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष यांच्या निवडणुकीची कार्यपद्धती	..			..
५. पदावधी	..	..	..	..
६. नैमित्तिक रिक्त पदे	..	..	..	..
७. राजीनामा	..	..	..	..
८. अनर्हता, असमर्थता आणि अधिकारपदावरून काढून टाकणे	..			..
९. परिषदेच्या बैठकी	..	..	..	..
१०. बैठकीतील कामकाज व कृत्यांची विधिग्राह्यता	..			..
११. बैठकीसाठी द्यावयाची फी व भत्ते	..			..
१२. परिषदेचे उत्पन्न व खर्च	..	..	..	..
१३. [वगळण्यात आले]	..	..	..	..
१४. परिषदेचे अधिकार, कर्तव्ये व कार्ये	..			..
१५. [वगळण्यात आले]	..	..	..	..
१६. प्रबंधक आणि परिषदेचा इतर कर्मचारीवर्ग	..			..
१६अ. परिषदेची कार्यकारी समिती	..	..	..	..
१६ब. [वगळण्यात आले]	..	..	..	..

अनुक्रमणिका
प्रकरण तीन
व्यवसायींची नोंदणी

कलमे

१७.	नोंदवही तयार करणे	. . . . .
१८.	यादीमध्ये नाव दाखल करण्यात आलेले वैद्यक व्यवसायी हे ३० सप्टेंबर १९७६ रोजी नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायी असल्याचे मानणे.	. . . . .
१८अ.	व्यवसाय करण्याची तात्पुरती नोंदणी	. . . . .
१९.	नोंदणी करवून घेण्याचा हक्क नसलेल्या व्यक्ती	. . . . .
२०.	नोंदवहीतून नावे काढून टाकणे	. . . . .
२१.	नोंदवही ठेवणे	. . . . .
२२.	[वगळण्यात आले]	. . . . .
२३.	नोंदकृत व्यवसायींची यादी प्रसिद्ध करणे	. . . . .
२३अ.	नोंदणीचे नवीकरण	. . . . .
२४.	फी परत न करणे	. . . . .
२५.	नोंदणीकृत व्यवसायींचे व्यवसाय करण्याचे हक्क	. . . . .

प्रकरण चार

परिषदेकडून घेण्यात येणा-या परीक्षा, अभ्यासक्रम, परिसंस्थांना मान्यता देणे आणि अर्हतांना मान्यता देणे

२६.	परिषदेकडून घेण्यात येणा-या परीक्षा आणि अभ्यासक्रम	. . . . .
२७.	परिसंस्थांना मान्यता देणे	. . . . .
२८.	परिसंस्थांची मान्यता काढून घेणे	. . . . .
२९.	अनुसूचित सुधारणा	. . . . .

प्रकरण पाच

संकीर्ण

३०.	नियम	. . . . .
३१.	उपविधी	. . . . .
३२.	राज्य शासनाचे नियंत्रण	. . . . .

प्रकरण सहा

सर्व बैठक व्यवसायींना लागू असणा-या सर्वसाधारण तरतुदी

३३.	नोंदणीकृत नसलेल्या व्यक्तींनी वैद्यक व्यवसाय करण्यास प्रतिरोध	. . . . .
३३अ.	नोंदणीकृत नसलेल्या व्यक्तींनी विवक्षित नेमणुका धारण न करणे	. . . . .
३४.	नोंदणीकृत व्यवसायींनी वैध प्रमाणपत्रे देण्यास किंवा तज्ज्ञ म्हणून देण्यास सक्षम असणे	. . . . .

अनुक्रमणिक

प्रकरण सहा—(पुढे चालू)

कलमे

३५.	पदव्या, पदविका किंवा लायसने यांच्या सत्याभासी प्रतिकृती प्रदान करणे, देणे किंवा काढणे हा अपराध होय.	..
३६.	कोणत्याही व्यक्तीच्या नावापुढे कोणतीही उपाधी, वर्णन वगैरे जोडण्यास, तसे करणे प्राधिकृत केलेले नसल्यास, प्रतिषेध.	..
३७.	ग्रामीण क्षेत्रांत व्यवसाय करण्यास मोकळीक	.. ..
३८.	अपराधांची दखल घेणे	.. ..
३९.	या अधिनियमान्वये काम करणा-या व्यक्तींना हानिरक्षण	.. ..

प्रकरण सात

निरसन व संक्रमणकालीन तरतुदी

४०.	निरसन व व्यावृत्ती	.. ..
४१.	हक्क, कर्तव्ये, इत्यादी परिषदेकडे निहित होणे व व्यावृत्ती	.. ..
४२.	[वगळण्यात आले]	.. ..
४३.	[वगळण्यात आले]	.. ..
४४.	[वगळण्यात आले]	.. ..
४५.	[वगळण्यात आले]	.. ..
४६.	[वगळण्यात आले]	.. ..
४७.	[वगळण्यात आले]	.. ..
	अनुसूची	.. ..

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८^१

[महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१]

[राष्ट्रपती यांची १० जून १९६१ रोजी अनुमती मिळाल्यानंतर महाराष्ट्र शासन राजपत्र, भाग चार यामध्ये दिनांक २० जून १९६१ रोजी प्रथम (इंग्रजीत) प्रसिद्ध करण्यात आला.]

या अधिनियमात पुढील अधिनियमान्वये सुधारणा करण्यात आल्या :—

- सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९.
 सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७.
 सिद्ध सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१.
 सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४.
 सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५*.
 सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९. (२०-२-१९७४)**
 सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०. (१-१०-१९७६)**
 सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६६. (२३-१२-१९८१)**
 सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३. (३०-६-१९८२)**
 सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४.
 सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१.
 सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९†. (१३-३-२००१)**
 सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४०. (२५-८-२००५)**
 सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८. ( )**

आयुर्वेदीय, सिद्ध व युनानी वैद्यक पद्धतींच्या अभ्यासास उत्तेजन देण्याच्या व त्याचा प्रसार करण्याच्या दृष्टीने, महाराष्ट्र राज्यातील आयुर्वेदीय, ^१[सिद्ध] व युनानी वैद्यक व्यवसायींच्या अर्हतांचे विनियमन करणे व त्यांची नोंदणी करणे यासाठी तरतूद करणे आणि सर्वसाधारणपणे वैद्यक व्यवसायींच्या संबंधात विवक्षित तरतुदी करणे, याबाबत, आणि तसेच त्या प्रयोजनासाठी त्यांच्याशी संबंधित कायदे एकत्रित करून त्यात सुधारणा करण्याबाबत अधिनियम.

ज्याअर्थी, आयुर्वेदीय, सिद्ध व युनानी वैद्यक पद्धतींच्या अभ्यासास उत्तेजन देण्याच्या व त्यांचा प्रसार करण्याच्या दृष्टीने, महाराष्ट्र राज्यातील आयुर्वेदीय, ^१[सिद्ध] व युनानी वैद्यक व्यवसायींच्या अर्हतांचे विनियमन करणे व त्यांची नोंदणी करण्यासाठी तरतूद करणे, आणि सर्वसाधारणपणे वैद्यक व्यवसायींच्या संबंधात विवक्षित तरतुदी करणे, आणि तसेच, त्या प्रयोजनासाठी त्यांच्याशी संबंधित कायदे एकत्रित करून त्यामध्ये सुधारणा करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी**, भारतीय गणराज्याच्या बाराव्या वर्षी, याद्वारे, पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :—

१. उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनासाठी महाराष्ट्र शासनाचे राजपत्र, १९६०, भाग पाच, पृष्ठे ४११ ते ४१४ (इंग्रजी) पहा. संयुक्त समितीच्या अहवालासाठी १९६१ चे राजपत्र, भाग पाच, पृष्ठे २८८-३२७ (इंग्रजी) पहा.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम २ अन्वये “ सिद्ध ” हा शब्द समाविष्ट करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ अन्वये “ सिद्ध ” हा शब्द समाविष्ट करण्यात आला.
- *. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक ५, कलम ९ (१) अन्वये महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १ निरसित करण्यात आला.
- **। ही खून अधिनियमाच्या प्रारंभाची तारीख दर्शविते.
- †. हा अधिनियम दिनांक १३ मार्च २००१ रोजी अंमलात आला पहा. शासकीय अधिसूचना वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्वये विभाग, क्रमांक सीआयएन-२०००/सीआर-९३/२०००/एसीटी, दिनांक १३ जानेवारी २००१. (शा.म.मु.) एच ४०९७-२ (४७२५-१०-२०१५)

प्रकरण एक

प्रारंभिक

संक्षिप्त नाव,
व्याप्ती व
प्रारंभ.

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१ असे म्हणावे.

(२) तो संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू आहे.

(३) संपूर्ण अधिनियम (त्याचे प्रकरण सहा खेरीज करून) राज्य शासन, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जी तारीख नेमील, अशा तारखेस अंमलात येईल, आणि प्रकरण सहा हे, ते शासन तशाच प्रकारे प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे ^१[अशा तारखेनंतर येणारी] जी कोणतीही अन्य तारीख नेमील, अशा अन्य तारखेस अंमलात येईल.

व्याख्या. २. (१) संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर, या अधिनियमात,—

(अ) “ नेमलेला दिवस ” म्हणजे या अधिनियमाचे प्रकरण सहा खेरीज करून संपूर्ण अधिनियम ज्या तारखेस अंमलात येईल ती तारीख ;

^३[* * * *]

(ड) “ उपविधी ” म्हणजे कलम ३१ खाली केलेला उपविधी ;

^४[(इ) “ परिषद ” म्हणजे कलम ३ खाली स्थापन करण्यात आलेली महाराष्ट्र भारतीय औषध परिषद ;

(फ) “ आयुर्वेद संचालक ” म्हणजे आयुर्वेद संचालक, महाराष्ट्र राज्य ;

(फअ) “ भारतीय औषध ” म्हणजे अष्टांग आयुर्वेदीय किंवा युनानी किंवा युनानी तिब्ब म्हणून सामान्यपणे माहीत असलेलेली भारतीय औषध पद्धती, मग तिला केंद्रीय परिषद, भारतीय वैद्यक केंद्रीय परिषद अधिनियम, १९७० च्या कलम २, पोट-कलम (१), खंड (ई) खाली अधिसूचनेद्वारे ^{१९७०} वेळोवेळी घोषित करील अशा प्रगत आधुनिक वैद्यक पद्धतीची जोड दिलेली असो वा नसो;] चा ४८.

^५[(ग) * * * *]

(ह) “ निरीक्षक ” म्हणजे ^६[परिषदेने] नेमलेला निरीक्षक ;

^७[(आय) * * * *]

(ज) “ सदस्य ” म्हणजे ^८[परिषदेचा] सदस्य ;

(के) “ अध्यक्ष ” म्हणजे ^९[परिषदेचा] अध्यक्ष ;

(ल) “ मान्यताप्राप्त परिसंस्था ” म्हणजे कलम २७ खाली मान्यता दिलेली कोणतीही परिसंस्था ;

१. २३ ऑक्टोबर १९६१, शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग क्रमांक एमएमपी-१०६१ (अ)/युनिफिकेशन, दिनांक २१ ऑक्टोबर १९६१ पहा.

२. १ नोव्हेंबर १९६६, शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग क्रमांक एमएमपी-११६४/५१४९५-एच, दिनांक १ सप्टेंबर १९६६ पहा.

३. १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, अनुक्रमे कलम २ (अ) आणि (ब) अन्वये खंड (ब) आणि (क) वगळण्यात आले.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (क) अन्वये खंड (ई) ऐवजी खंड दाखल करण्यात आले.

५. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (ड) अन्वये खंड (ग) वगळण्यात आला.

६. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (ई) अन्वये “ शाखेने ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

७. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक ३०, कलम ४ (ब) अन्वये खंड (आय) वगळण्यात आला.

८. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २ (फ) अन्वये “ यथास्थिति मंडळाच्या किंवा शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

९. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (ग) अन्वये “ मंडळाचा ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

(म) “ नोंदवही ” म्हणजे प्रकरण सहा खेरीज करून कलम १७ खाली तयार केलेली व ठेवलेली व्यवसायीची नोंदवही ;

(न) “ नोंदणीकृत व्यवसायी ” म्हणजे ज्याचे नाव त्या त्या वेळी नोंदवहीत दाखल करण्यात आलेले असेल, असा व्यवसायी ;

(ओ) “ प्रबंधक ” म्हणजे कलम, १६ खाली नेमलेला प्रबंधक ;

(प) “ नियम ” म्हणजे कलम, ३० खाली केलेले नियम ;

(क्यू) “ अनुसूची ” म्हणजे या अधिनियमास जोडलेली अनुसूची ;

(आर) “ राज्य ” म्हणजे महाराष्ट्र राज्य ;

१[(स) “ उपाध्यक्ष ” म्हणजे परिषदेचा उपाध्यक्ष.]

(२) जी कोणतीही व्यक्ती, कोणताही आजार, रोग, दुखापत, वेदना, विकृती किंवा शारीरिक स्थिती यांचे निदान करू शकते, त्यावर उपचार करू शकते, शस्त्रक्रिया करू शकते किंवा त्यासाठी औषध विहित करू शकते किंवा इतर उपाययोजना करू शकते किंवा त्यावर औषध देऊ शकते, अशी धारणा करून देईल किंवा जी व्यक्ती कोणतीही जाहिरात, प्रात्यक्षिक प्रदर्शन किंवा अध्यापन याद्वारे कोणत्याही साधनाने किंवा पद्धतीने कोणताही आजार, रोग, दुखापत, वेदना, विकृती किंवा शारीरिक स्थिती, याचे निदान करण्याची, त्यावर उपचार करण्याची, शस्त्रक्रिया करण्याची किंवा त्यासाठी औषध विहित करण्याची किंवा इतर उपाययोजना करण्याची किंवा त्यावर औषध देण्याची तयारी दर्शवील किंवा तसे करण्याची जबाबदारी पत्करील, ती व्यक्ती प्रकरण सहाच्या प्रयोजनासाठी कोणत्याही औषध पद्धतीचा व्यवसाय करते, असे मानण्यात येईल :

परंतु, जी कोणतीही व्यक्ती,—

(एक) लेन्सिस, कृत्रिम डोळे, अवयव किंवा इतर उपकरणे किंवा साधने यांत्रिक पद्धतीने बसवीत असेल किंवा त्यांची विक्री करीत असेल ; अथवा

(दोन) चष्मे, चष्म्याची भिंगे किंवा लेन्सिस तयार करण्याच्या किंवा नीट बसविण्याच्या प्रयोजनासाठी यांत्रिक पद्धतीने डोळे तपासण्याचा व्यवसाय करीत असेल ; अथवा

(तीन) भौतिकोपचार (फिजिओथेरपी) किंवा विद्युत उपचार (इलेक्ट्रोथेरपी) किंवा हस्तपादचिकित्सा (किरीपोंडी) किंवा निसर्गोपचार किंवा जलचिकित्सा (हायड्रोपॅथी) करण्याचा किंवा योग साधनांद्वारे उपचार करण्याचा व्यवसाय करीत असेल ; अथवा

(चार) व्यक्तिगत फायदा न मिळवता, वैद्यकीय उपचार करीत असेल किंवा कुटुंबातील व्यक्तींवर घरगुती उपचार करीत असेल ; अथवा

१९४८
चा १६. (पाच) दंतवैद्यांबाबत अधिनियम, १९४८ खाली नोंदणीकृत व्यवसायी असून जिचा व्यवसाय दंतचिकित्सोपुरताच मर्यादित असेल ; अथवा

१९५४
चा मुंबई
१४. (सहा) मुंबई परिचारिका, प्रसाविका व आरोग्य प्रचारक अधिनियम, १९५४ खाली किंवा राज्यात, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही इतर तत्सम कायद्याखाली नोंदविलेली किंवा यादीत नाव दाखल केलेली परिचारिका, प्रसाविका किंवा आरोग्य प्रचारक असून किंवा दाई असून प्रसूचीच्यावेळी शुश्रूषा करीत असेल,

ती व्यक्ती, औषध व्यवसाय करते असे मानण्यात येणार नाही ;

१. सन १९८२, महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २ (ह) अन्वये मूळ खंडाऐवजी खंड (स) दाखल करण्यात आला.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमातील,—

(एक) “ जाहिरात ” या संज्ञेत कोणताही शब्द, अक्षर, नोटीस, परिपत्रक, चित्र, उदाहरण, प्रतिकृति, चिन्ह, घोषणाफलक, फलक किंवा इतर लेख आणि तोंडी केलेली किंवा प्रकाश, ध्वनी, धूर किंवा अन्य श्राव्य, अथवा दृश्य असे प्रतिरूपित करणा-या किंवा पारेषित करणा-या कोणत्याही साधनाद्वारे केलेली घोषणा, याचा समावेश होतो ; आणि

(दोन) “ भौतिकोपचार ” म्हणजे, कोणताही आजार, रोग, दुखापत, वेदना, विकृती किंवा शारीरिक स्थिती यावर मालिश किंवा इतर भौतिक उपायांनी उपचार करणे, परंतु त्यात हाडे बसविण्याचा समावेश होत नाही.

प्रकरण दोन

१[परिषदेची] रचना, कार्ये व अधिकार

परिषदेची स्थापना करणे, ती विधिसंस्थापित करणे, आणि विद्यमान मंडळ व शाखा यांचे विसर्जन करणे आणि संचालकाने तात्पुरते प्रशासक म्हणून कार्ये करणे.	३[३. (१) (अ) महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) या अधिनियम, १९८२ याच्या प्रारंभाच्या तारखेस “ महाराष्ट्र भारतीय औषध परिषद ” म्हणून संबोधली जाणारी एक परिषद स्थापन करण्यात आल्याचे मानण्यात येईल.	१९८२ चा महाराष्ट्र २३.
	(ब) परिषद ही पूर्वोक्त नावाची एक विधिसंस्थापित संस्था असेल, तिची परंपरा अखंड असेल आणि तिची एक सामाईक मुद्रा असेल व तिला मालमत्ता संपादन करण्याचा, ती धारण करण्याचा व तिची विल्हेवाट लावण्याचा आणि करार करण्याचा अधिकार असेल, तिला त्या नावाने दावा लावता येईल आणि तिच्यावर त्या नावाने दावा लावता येईल.	
	(२) कलम ४१ च्या तरतुदीच्या अधीनतेने, विद्यमान मंडळ व शाखा, महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ याच्या प्रारंभाच्या तारखेस व त्या तारखेपासून विसर्जित होतील आणि पूर्वोक्त मंडळाचे व शाखेचे सर्व सदस्य पद रिकामे करतील.	१९८२ चा महाराष्ट्र २३.
	(३) या अधिनियमामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ याच्या प्रारंभाच्या तारखेस व त्या तारखेपासून, आयुर्वेद संचालक हा प्रशासक म्हणून कार्य करील आणि पोट-कलम (४) खाली प्रशासकाचे पद तो ज्या मुदतीसीठी धारण करील त्या मुदतीत, तो, पोट-कलम (१) खाली स्थापन केलेल्या परिषदेचे सर्व अधिकार वापरील आणि परिषदेची सर्व कार्ये पार पाडील.	१९८२ चा महाराष्ट्र २३.
	(४) पोट-कलम (३) खाली कार्ये करणा-या प्रशासकाचा पदावधी, कलमे ३-अ आणि ४ यांच्या तरतुदीनुसार, यथास्थिति, नामनिर्दिष्ट केलेल्या किंवा निवडलेल्या परिषद सदस्यांची नावे (अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांच्यासह) कलम ५ खाली प्रसिद्ध करण्यात आल्याच्या तारखेच्या लागतपूर्वीच्या दिवशी संपेल.]	

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३ अन्वये “ मंडळाची आणि शाखेची ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

२. वरील अधिनियमाच्या कलम ४ अन्वये मूळ कलमाऐवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.

१[३अ. (१) परिषद ही, अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांच्यासह पुढील सदस्यांची मिळून होईल :— परिषदेची रचना,

(अ) आयुर्वेद संचालक, पदसिद्ध ;

(ब) राज्य शासनाने नामनिर्दिष्ट केलेले पाच सदस्य, त्यापैकी दोन अष्टांग आयुर्वेदीय किंवा सिद्ध औषध पद्धतीचे व्यवसायी असतील आणि दोन, युनानी किंवा युनानी तिब्ब औषध पद्धतीने व्यवसायी असतील ;

(क) नोंदणीकृत व्यवसायांनी निवडलेले पुढीलप्रमाणे नऊ सदस्य,—

(एक) नोंदवहीच्या भाग एकमध्ये ज्यांची नावे नोंदलेली असतील त्या नोंदणीकृत व्यवसायांनी त्यांच्यातून निवडलेले १[आठ सदस्य ;]

२[(दोन) नोंदवहीच्या भाग दोनमध्ये ज्यांची नावे नोंदलेली असतील त्या नोंदणीकृत व्यवसायांनी त्यांच्यातून निवडून दिलेला एक सदस्य ;]

३[* * *]

४[(ड) (एक) महाराष्ट्र राज्यातील कोणत्याही सांविधिक विद्यापीठाशी संलग्न असणा-या किंवा, यथास्थिति अशा विद्यापीठाकडून मान्यता मिळालेल्या आणि अशा कोणत्याही विद्यापीठाकडून घेण्यात येणा-या परीक्षांना बसण्याकरिता भारतीय औषध पद्धतीचे शिक्षण देणा-या महाविद्यालयांचे किंवा परिसंस्थांचे प्राचार्य किंवा प्रमुख यांनी आपल्यामधून निवडून दिलेले दोन सदस्य, आणि

(दोन) अशी महाविद्यालये किंवा परिसंस्था यांच्या (प्राचार्य किंवा प्रमुख यांच्या व्यतिरिक्त) अध्यापकांनी आपल्यामधून निवडून दिलेले दोन सदस्य ;

मात्र, असे सदस्य हे अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अर्हतांपैकी कोणतीही अर्हता धारण करणारे व अशा कोणत्याही महाविद्यालयांमध्ये किंवा परिसंस्थामध्ये तीन वर्षांहून कमी नसेल एवढ्या कालावधीसाठी भारतीय औषध पद्धतीपैकी कोणत्याही पद्धतीचे अध्यापन करणारे नोंदणीकृत व्यवसायी असतील :

परंतु, या खंडाच्या उप-खंड (एक) व (दोन) खाली निवडून घ्यावयाचे सदस्य हे, पूर्ववर्ती खंडाखाली नामनिर्देशित केलेल्या किंवा निवडून दिलेल्या व्यक्तीपेक्षा वेगळे असतील.]

(२) जर कोणत्याही निवडणुकीत, मतदारांनी परिषदेवर आवश्यक तेवढे सदस्य निवडून दिले नाहीत तर, राज्य शासन, निवडणुकीनंतर रिकाम्या राहिलेल्या जागा भरण्याकरता त्याला योग्य वाटतील अशा नोंदणीकृत व्यवसायीचे नामनिर्देशन करील आणि अशारीतीने नामनिर्देशन केलेले व्यवसायी हे, पोट-कलम (१) खाली रीतसर निवडलेले असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) परिषदेचा अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष यांची निवडणूक सदस्य त्यांच्यामधून करतील.]

१. सन १९८२, महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ५ अन्वये हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.
२. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम २ (अ) अन्वये “ पाच सदस्य ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (ब) अन्वये मूळ उपखंड दोन ऐवजी हा उपखंड बदलीदाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम २ (क) अन्वये परंतुके वगळण्यात आली.
५. सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४, कलम २ (अ) अन्वये मूळ खंड (ड) ऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.

सदस्य, अध्यक्ष
आणि उपाध्यक्ष
यांच्या
निवडणुकीची
कार्यपद्धती.

१[४. (१) कलम ३ खाली परिषदेच्या सदस्यांची निवडणूक, नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा वेळी, अशा ठिकाणी व अशारीतीने घेण्यात येईल :

परंतु, कलम ३अ, पोट-कलम (१), खंड (क) खालील कोणत्याही निवडणुकीच्या प्रयोजनासाठी, कलम २३, पोट-कलम (१) मध्ये निर्देश केलेली आणि राज्य शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे याबाबतीत अधिसूचित करील अशा तारखेस (ही तारीख असा आदेश काढल्याच्या तारखेपासून ३० दिवसांपेक्षा अगोदरची नसेल) अंमलात असलेली यादी (रीतसर छापून प्रसिद्ध केलेले तिचे पूरकपत्र, किंवा शुद्धीपत्र यांसह) हीच मतदार यादी असेल.

(२) (अ) पूर्वगामी तरतुदीखाली सदस्यांचे नामनिर्देशन व निवडणूक झाल्यानंतर सात दिवसांत आयुर्वेद संचालक निश्चित करील अशा तारखेस, अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांच्या निवडणुकीसाठी एक सभा बोलावण्यात येईल. ही निवडणूक गुप्त मतदानाने होईल.

(ब) खंड (अ) खाली बोलावलेल्या सभेत अध्यक्षपदी आयुर्वेद संचालक असेल आणि त्याला मतदानाचा हक्क राहिल. अशा सभेच्या अध्यक्षपदी असणारा संचालक (या कलमात यानंतर ज्याचा निर्देश “ पीठासीन अधिकारी ” असा केला आहे) त्याच्यामते पुरेशी असतील अशा लेखी नमूद करावयाच्या कारणांसाठी, अशी सभा, यथास्थिति, तहकूब करण्यास नकार देऊ शकेल किंवा ती तहकूब करू शकेल.

(क) अध्यक्ष किंवा उपाध्यक्ष यांच्या निवडणुकीत समसमान मते पडली तर, निवडणुकीचा निकाल, पीठासीन अधिका-याच्या उपस्थितीत, तो निर्धारित करील अशारीतीने, चिट्ठ्या टाकून ठरवण्यात येईल.

(ड) अध्यक्ष किंवा उपाध्यक्ष यांच्या निवडणुकीच्या विधिग्राह्यतेबद्दल विवाद निर्माण झाल्यास, पीठासीन अधिका-यास, निवडणुकीच्या तारखेपासून ३० दिवसांत निर्णयाकरिता त्या विवादाचा राज्य शासनाकडे निर्देश करता येईल, अशा विवादातील राज्य शासनाचा निर्णय, अंतिम व निर्णायक असेल व कोणत्याही न्यायालयात त्यावर हरकत घेता येणार नाही.]

पदावधी. ५. (१) १[कलमे ३-अ आणि ४ यांच्या तरतुदीनुसार] निवडणूक घेण्यात आल्यानंतर, राज्य शासन, शक्य तितक्या लवकर, **शासकीय राजपत्रात** अधिसूचना प्रसिद्ध करून अध्यक्ष, १[उपाध्यक्ष आणि परिषदेचे सदस्य] यांची नावे प्रसिद्ध करील.

(२) पोट-कलम (१) खाली प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेत राज्य शासन, जो कालावधी विनिर्दिष्ट करील त्या कालावधीसाठी, अध्यक्ष व १[उपाध्यक्ष] अधिकारपद धारण करतील. परंतु, अशा अध्यक्षचा किंवा १[उपाध्यक्षाचा] सदस्य म्हणून पोट-कलम (३) खाली जो पदावधी असेल त्याहून असा कालावधी कमी होता कामा नये. असा पदावधी पोट-कलम (१) खाली प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेच्या तारखेपासून सुरू होईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ६ अन्वये मूळ कलमाऐवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (अ) (एक) “ कलम ३ व ४ अन्वये ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (अ) (दोन) अन्वये “ सभापती आणि मंडळाचे व शाखेचे सदस्य ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (ब) अन्वये “ सभापती ” आणि “ सभापतीचा ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(३) १[परिषदेचा सदस्य] मग तो निवडून आलेला असो वा नामनिर्देशित करण्यात आलेला असो —पोट-कलम (१) खाली प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेच्या तारखेपासून सुरू होणा-या ५ वर्षांच्या कालावधीसाठी अधिकारपद धारण करील.

३[(ब) * * * *]

(४) पोट-कलम (२) किंवा (३) यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, मावळत्या अध्यक्षाचा, ३[उपाध्यक्षाचा] किंवा सदस्यांचा पदावधी हा, ज्या दिवशी अशा अध्यक्षाच्या, ३[उपाध्यक्षाच्या] किंवा सदस्याच्या उत्तराधिका-याचे नाव पोट-कलम (१) खाली प्रसिद्ध करण्यात येईल, त्या दिवसाच्या लगतपूर्वीच्या दिवसापर्यंत वाढविण्यात आला आहे, आणि त्या दिवशी संपला आहे, असे मानण्यात येईल.

(५) मावळता सदस्य पुन्हा निवडून येण्यास किंवा पुन्हा नामनिर्देशित करण्यास पात्र असेल.

(६) पोट-कलम (३) यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनास, शासकीय राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करून ४[परिषदेच्या] सदस्यांचा पदावधी एकूण ५[तीन वर्षांपेक्षा] अधिक होणार नाही अशा आणखी कालावधीसाठी वेळोवेळी वाढवता येईल.

६. (१) राज्य शासनाने, नामनिर्देशित केलेला अध्यक्ष किंवा ६[उपाध्यक्ष] किंवा सदस्य, याच्या नैमित्तिक मृत्यूमुळे त्याने राजीनामा दिल्यामुळे, त्याला पदावरून काढून टाकल्यामुळे, तो असमर्थ झाल्यामुळे किंवा अपात्र ठरल्यामुळे किंवा कोणत्याही अन्य कारणामुळे पदावधी संपण्यापूर्वी झालेले कोणतेही नैमित्तिक रिक्त पदे. रिक्त पदे.

(२) नोंदणीकृत व्यवसायींनी निवडून दिलेल्या ७[परिषदेच्या] सदस्यांचे कोणतेही असे रिक्त पद राज्य शासनाने ७[परिषदेने] शिफारस केलेल्या तीन नोंदणीकृत व्यवसायींच्या नामिकेतील एखाद्या व्यक्तीच्या नामनिर्देशनाद्वारे भरले पाहिजे :

परंतु, राज्य शासन निश्चित करील अशा अवधीच्या आत ७[परिषदेने], या पोट-कलमाखाली शिफारस केली नसेल तर, रिक्त पद भरण्यासाठी, राज्य शासन कोणत्याही नोंदणीकृत व्यवसायींची नेमणूक करू शकेल.

८[(३) * * * *]

१. १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ७ (क) (एक) अन्वये “ (अ) मंडळाच्या सदस्याने ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (क) (दोन) अन्वये खंड (ब) वगळण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (ड) अन्वये “ सभापतीच्या ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (ई) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.
५. सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६६, कलम २ अन्वये “ दोन वर्षांपेक्षा ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
६. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ८ (अ) अन्वये “ सभपती ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम ८ (ब) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी परिषद हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आले.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम ८ (क) अन्वये पोट-कलम (३) वगळण्यात आले.

(४) एखादे रिक्त पद भरण्यासाठी पोट-कलम (१) किंवा (२) खाली नामनिर्देशित केलेली १ * * * कोणतीही व्यक्ती ही कलम ५ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी ज्या सदस्याच्या जागेवर तिला नामनिर्देशित केलेले असेल किंवा ज्याच्या जागी ती निवडण्यात आली असेल त्या सदस्याने ती जागा रिकामी झालेली नसती तर ज्या अवधीपर्यंत अधिकारपद धारण केले असते त्याच अवधीपर्यंत अधिकारपद धारण करील.

राजीनामा. ७. (१) निवडून आलेला सदस्य, कोणत्याही वेळी, अध्यक्ष, २ * * * लेखी नोटीस देऊन आपल्या अधिकारपदाचा राजीनामा देऊ शकेल. नामनिर्देशित सदस्य कोणत्याही वेळी राज्य शासनास लेखी नोटीस देऊन आपल्या अधिकारपदाचा राजीनामा देऊ शकेल. ज्या तारखेस असा राजीनामा, यथास्थिति, अध्यक्षकडून ३ * * * किंवा राज्य शासनाकडून स्वीकारण्यात येईल त्या तारखेपासून तो अंमलात येईल.

(२) अध्यक्ष किंवा ४ [उपाध्यक्ष] कोणत्याही वेळी राज्य शासनास लेखी नोटीस देऊन आपल्या अधिकारपदाचा राजीनामा देऊ शकेल. ज्या तारखेस राज्य शासन असा राजीनामा स्वीकारील त्या तारखेपासून तो अंमलात येईल.

अनर्हता, असमर्थता आणि अधिकार-पदावरून काढून टाकणे. ८. (१) पुढीलपैकी कोणतीही व्यक्ती सदस्य म्हणून निवडून येण्यास किंवा नामनिर्देशित केली जाण्यास पात्र असणार नाही.

- (अ) अविमुक्त दिवाळखोर असेल अशी व्यक्ती ;
- (ब) सक्षम न्यायालयाने जिला विकलमनाची म्हणून न्यायनिर्णीत केले असेल अशी व्यक्ती ;
- (क) नोंदवहीमधून जिचे नाव काढून टाकण्यात आले असेल अशी व्यक्ती ; किंवा
- (ड) ५ [परिषदेचा] पूर्णकालिक अधिकारी किंवा कर्मचारी असेल अशी व्यक्ती.

(२) जर कोणताही सदस्य,—

(अ) अध्यक्षच्या व ६ [उपाध्यक्षाच्या] बाबतीत, राज्य शासनाच्या मते आणि कोणत्याही इतर सदस्याच्या बाबतीत ६ [परिषदेच्या] मते पुरेशा कारणांवाचून ६ [परिषदेच्या] लागोपाठच्या तीन बैठकीस स्वतः होऊन अनुपस्थित राहिल ; किंवा

(ब) पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्यापैकी कोणत्याही निरर्हतेच्या अधीनतेने निरर्ह ठरेल किंवा ठरल्याचे आढळून येईल तर,

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ८ (ड) अन्वये “ किंवा पोट-कलम (३) अन्वये निवडून दिलेल्या ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ९ (अ) (एक) आणि (दोन) अन्वये “ कोणत्याही वेळी ” या मजकुरानंतर येणारा “ यथास्थिति ” हा शब्द आणि “ अध्यक्षस ” या शब्दानंतर येणारा “ किंवा सभापतीस ” हा मजकूर आणि “ अध्यक्षकडून ” या शब्दानंतर येणारा “ किंवा सभापतीकडून ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ९ (ब) अन्वये “ सभापतीस ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम १० (अ) अन्वये “ मंडळाचा किंवा शाखेचा ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम १० (ब) (दोन) अन्वये “ सभापतीच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम १० (ब) (एक) अन्वये “ यथास्थिति मंडळाच्या किंवा शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

राज्य शासन, त्याचे अधिकारपद रिक्त झाले आहे असे घोषित करील.

(३) या अधिनियमाखाली निवडून आलेला किंवा नामनिर्देशित करण्यात आलेल्या कोणताही सदस्य, सदस्य या नात्याने आपली कर्तव्ये पार पाडताना गैरवर्तन केल्याबद्दल किंवा कोणत्याही लज्जास्पद वर्तणुकीबद्दल दोषी असेल किंवा सदस्य म्हणून आपली कर्तव्ये बजावण्यात असमर्थ झाला असेल तर, राज्य शासनास, सदस्यांच्या संपूर्ण संख्येच्या निदान दोन-तृतीयांश संख्येइतक्या सदस्यांनी पाठिंबा दिल्यानंतर ^१[परिषदेने] केलेल्या शिफारशीवरून अशा सदस्यास काढून टाकता येईल :

परंतु, ज्या कोणत्याही सदस्याच्या संबंधात त्यास काढून टाकण्याविषयी शिफारस करणारा कोणताही ठराव संमत करावयाचा असेल, त्या सदस्यास, अशा प्रकारे शिफारस का करण्यात येऊ नये, याबाबत कारण दर्शविण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज ^२[परिषदेने] असा कोणताही ठराव संमत करता कामा नये.

(४) या अधिनियमाखाली आपली कर्तव्ये पार पाडताना केलेल्या गैरवर्तणुकीबद्दल किंवा कोणत्याही लज्जास्पद वर्तणुकीबद्दल अध्यक्ष किंवा ^३[उपाध्यक्ष] दोषी असेल किंवा यथास्थिती, अध्यक्ष किंवा ^३[उपाध्यक्ष] म्हणून आपली कर्तव्ये बजावण्यास तो असमर्थ झाला असेल, तर राज्य शासनास, अशा अध्यक्षीय किंवा ^३[उपाध्यक्षीय] काढून टाकता येईल.

परंतु, यथास्थिती, अशा अध्यक्षीय किंवा अशा ^३[उपाध्यक्षीय] त्यास अधिकारपदावरून का काढून टाकण्यात येऊ नये याबाबत कारण दर्शविण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्याशिवाय, अशी कोणतीही कारवाई करता कामा नये

९. (१) नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा रीतीने ^४[परिषदेच्या] बैठकी बोलावण्यात व भरविण्यात येतील आणि त्यांचे कामकाज चालवले जाईल. ^४[परिषदेच्या] बैठकी.

^५[(२) कलम ४, पोट-कलम (२) मध्ये तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त एरव्ही अध्यक्ष हा, उपस्थित असेल तेव्हा, परिषदेच्या प्रत्येक बैठकीस अध्यक्ष म्हणून काम पाहील. जर कोणत्याही बैठकीस अध्यक्ष अनुपस्थित असेल तर उपाध्यक्ष, आणि दोघेही अनुपस्थित असतील तर, उपस्थित सदस्यांनी आपल्यामधून निवडलेला कोणताही अन्य सदस्य, अशा बैठकीत अध्यक्ष म्हणून काम पाहील.]

(३) ^६[परिषदेच्या] बैठकीत उपस्थिती झालेल्या सर्व प्रश्नांचा निर्णय, सभेत उपस्थित असलेल्या व मत देणा-या सदस्यांच्या बहुमातानुसार घेण्यात येईल.

१. १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १० (क), (एक) अन्वये “ यथास्थिति, मंडळाने किंवा शाखेने ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १० (क) (दोन) अन्वये “ मंडळाने किंवा शाखेने ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १० (ड) अन्वये “ सभापती ” या शब्दाऐवजी “ उपाध्यक्ष ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आले.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (ई) अन्वये समासटीपेमधील “ मंडळाच्या व शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (अ) अन्वये “ मंडळाच्या व शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (ब) अन्वये मूळ पोट-कलमाऐवजी हे पोट-कलम दाखल करण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (क) अन्वये “ मंडळाच्या किंवा शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

(४) समसमान मते पडतील अशा बाबतीत, बैठकीत अध्यक्षेचे काम चालविणा-या व्यक्तीस, दुसरे किंवा निर्णायक मत असेल आणि तो असे मत देईल.

(५) ^१[अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांसह, परिषदेच्या आठ सदस्यांची] मिळून गणपूर्ती होईल. जेव्हा गणपूर्तीची आवश्यकता असेल परंतु गणपूर्ती होईल इतके सदस्य उपस्थित नसतील तेव्हा अध्यक्ष म्हणून काम चालवणारी व्यक्ती अशी बैठक पुढील एखाद्या दिवसाच्या कोणत्याही वेळेपर्यंत तहकूब करील आणि अशी वेळ तो ^२[परिषदेच्या] कार्यालयातील सूचना फलकावर अधिसूचित करील ; आणि मूळ बैठकीत गणपूर्तीइतके सदस्य असते तर त्या बैठकीत जे कामकाज आणले गेले असते ते कामकाज अशा रीतीने तहकूब करण्यात आलेल्या बैठकीत आणण्यात येईल आणि असे कामकाज अशा बैठकीत किंवा अशा बैठकीनंतर तहकूब झालेल्या कोणत्याही पुढील बैठकीत निकालात काढता येईल—मग अशा बैठकीत गणपूर्ती होईल इतके सदस्य उपस्थित असोत वा नसोत.

बैठकीतील कामकाज व कृत्यांची विधिग्राह्यता.

१०. (१) ^३[परिषदेच्या] प्रत्येक बैठकीतील चर्चेच्या कामकाजाबाबत गुप्तता राखण्यात येईल आणि ^४[परिषदेने] आधी ठराव केल्याशिवाय, कोणतीही व्यक्ती अशा कामकाजाचा कोणताही भाग उघड करणार नाही.

परंतु, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे ^५[परिषदेने] स्वीकृत केलेल्या कोणत्याही ठरावातील मजकूर उघड करण्यास किंवा प्रसिद्ध करण्यास कोणत्याही व्यक्तीस प्रतिबंध होतो असे समजले जाणार नाही. मात्र, ^६[परिषदेने] असा ठराव गुप्त राखण्यात यावा असा निदेश दिला नसला पाहिजे.

(२) सदस्य म्हणून किंवा अध्यक्ष म्हणून किंवा ^७[उपाध्यक्ष] म्हणून किंवा बैठकीत अध्यक्षांचे काम चालवणारा अधिकारी म्हणून असलेली कोणतीही व्यक्ती निरहं ठरेल किंवा तिच्या निवडणुकीत, नामनिर्देशनात किंवा नेमणुकीत दोष होता, केवळ याच गोष्टीमुळे ^८[परिषदेच्या] ज्या कोणत्याही कृत्यात किंवा कामकाजात अशा व्यक्तीने भाग घेतला असेल ते कृत्य किंवा ते कामकाज सदोष होते असे मानता कामा नये. मात्र, अशा प्रसंगी अशा कृत्यास किंवा कामकाजात भाग घेणा-या बहुसंख्य व्यक्तींना मत देण्याचा हक्क असला पाहिजे.

(३) ^९[परिषदेत] कोणतेही पद रिक्त असताना पदावर असलेल्या सदस्यांना जणू असे पद रिकामे झाले नाही असे समजून काम चालवता येईल :

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ११ (ड), (एक) अन्वये “ यथास्थिति अध्यक्ष धरून ” या मजकुराने सुरू होणा-या व “ सात सदस्यांची ” या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (ड) (दोन) अन्वये “ यथास्थिति मंडळाच्या किंवा शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १२-अ (एक) अन्वये “ मंडळाच्या व शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम १२-अ (दोन) अन्वये “ यथास्थिति, मंडळाने किंवा शाखेने ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम १२-अ (तीन) अन्वये “ मंडळाने किंवा यथास्थिति शाखेने ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम १२ (ब) (एक) अन्वये “ सभापती ” या शब्दाऐवजी हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आले.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम १२ (ब) (दोन) अन्वये “ यथास्थिति मंडळाच्या किंवा शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम १२ (क) अन्वये “ मंडळाला किंवा शाखेत ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

परंतु, अशा रिक्त पदांची संख्या कोणत्याही वेळी सहापेक्षा अधिक असता कामा नये.

११. अध्यक्ष, ^१[उपाध्यक्ष] आणि ^२[परिषदेच्या] इतर सदस्यांना ^३[आणि त्यांच्या समित्यांच्या ^४[बैठकीसाठी] सदस्यांना व कलम १७, पोट-कलम (७) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अपील प्राधिकरणाच्या सभापतीस व घ्यावयाची फी व भत्ते. सदस्यांना] बैठकीस हजर राहण्यासाठी नियमांद्वारे वेळोवेळी विहित करण्यात येईल अशी फी व भत्ते आणि वाजवी प्रवास भत्ता देण्यात येईल.

१२. (१) ^५[परिषदेच्या] उत्पन्नात पुढील बाबी समाविष्ट असतील :—

^६[परिषदेचे]
उत्पन्न व खर्च.

(अ) व्यवसायीकडून मिळालेली फी,

^७[(अ-१) परीक्षार्थीकडून मिळालेली फी,—

(अ-२) परिषदेने वसूल केलेली कोणतीही अन्य फी ;]

(ब) राज्य शासनाकडून मिळालेली अनुमति कोणतीही असल्यास ; आणि

^८[(क) परिषदेस मिळालेल्या देणग्या व कोणत्याही अन्य रक्कमा]

(२) पुढील प्रयोजनांसाठी ^९[परिषद] खर्च करण्यास सक्षम असेल, ती म्हणजे—

(अ) प्रबंधकाचे व ^{१०}[परिषदेने] ठेवलेल्या कर्मचारीवर्गाचे ^{११}[तसेच निरीक्षकांचे] वेतन व भत्ते ;

(ब) ^{१२}[परिषदेच्या] ^{१३}[किंवा तिच्या समितीच्या] ^{१४}[तसेच अभ्यास मंडळाच्या] किंवा कलम १७ पोट-कलम (७) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अपील प्राधिकरणाच्या] सदस्यांना दिलेली फी व भत्ते ;

१. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम २ (ब) अन्वये समासटीपेतील “ अध्यक्ष, सभापती व सदस्य ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
२. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १३ (अ) अन्वये “ सभापतीस ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १३ (ब) अन्वये “ मंडळाच्या आणि शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
४. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम २ (अ) अन्वये कलम ११ मधील “ परिषदेच्या इतर सदस्यांना ” या मजकुरानंतर हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
५. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १४ (क) अन्वये “ मंडळाचे ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम १४-अ (एक) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (अ) (दोन) अन्वये हे खंड समाविष्ट करण्यात आले.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (अ) (तीन) अन्वये खंड (क) ऐवजी हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.
९. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (अ) (एक) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.
१०. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (ब) (दोन) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.
११. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ३ अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.
१२. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १४ (ब) (तीन) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

१[(ब-१) परीक्षा घेण्याकरिता परिषदेने नेमलेल्या प्राश्निकांना व परिक्षिकांना, नियमकांना आणि इतर व्यक्तींना देण्यात आलेले पारिश्रमिक ;

(ब-२) परीक्षा घेण्यासाठी येणारा इतर खर्च] ;

(क) या अधिनियमाखाली परिषदेने आपली कर्तव्ये व कार्ये पार पाडण्यासाठी आवश्यक असेल असा इतर खर्च.

१३. २ * * * * *

३[परिषदेचे] १४. या अधिनियमाच्या तरतुदींअन्वये किंवा त्याखाली विहित करण्यात येतील अशा शर्तीच्या अधिकार कर्तव्ये अधीनतेने ४[परिषदेचे] अधिकार, कर्तव्ये व कार्ये पुढीलप्रमाणे असतील :-
व कार्ये.

५[(अ) व्यवसायीची नोंदणी करण्यासाठी तरतूद करणे आणि नोंदवही ठेवणे ;

(ब) प्रबंधकाच्या कोणत्याही निर्णयावर केलेल्या अपिलाची सुनावणी करणे व त्याचा निर्णय करणे ;

(क) नोंदणीकृत ६ * * * व्यवसायीच्या व्यवसायीक आचरणाचे विनियमन करण्यासाठी नैतिक आचारसंहिता विहित करणे ;

(ड) नोंदणीकृत ७ * * * व्यवसायीवर ताशेरे झाडणे, त्याचे नाव नोंदवहीतून ८ * * * निलंबित करणे किंवा काढून टाकणे किंवा त्याच्याविरूद्ध ९[परिषदेच्या] मते आवश्यक किंवा इष्ट असेल अशी इतर शिस्तभंगाची कारवाई करणे ;

१०[(ई) परीक्षा घेणे आणि अशा परीक्षांसाठी आवश्यक अशी सर्व व्यवस्था करणे ;

(फ) महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ याच्या प्रारंभ दिनांकाच्या लागतपूर्वी १९८२ जे प्रशिक्षण पाठ्यक्रम शाखा चालवीत असेल असे प्रशिक्षण पाठ्यक्रम व परिषदेच्या परीक्षांची चा महा. तयारी करून घेणारे भारतीय वैद्यक केंद्रीय परिषद अधिनियम, १९७० याच्या कलम ३६, खंड (एक) २३. खाली केलेल्या विनियमांद्वारे मध्यवर्ती परिषद विहित करील असे इतर पाठ्यक्रम चालवणे व अशा १९७० चा महा. परीक्षांसाठी फी आकारणे ; ४८.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १४ (ब) (चार) अन्वये हे खंड समाविष्ट करण्यात आले.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १५ अन्वये कलम १३ वगळण्यात आले.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १६ (ब) अन्वये “ मंडळाचे ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम १६ (अ) अन्वये “ मंडळाचे ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
५. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ५ (अ) अन्वये मूळ खंडाऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम ५ (ब) अन्वये “ आणि यादीत नाव दाखल केलेल्या ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम ५ (क) अन्वये “ किंवा ज्याचे नाव यादीत दाखल केले आहे अशा ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
८. वरील अधिनियमाच्या वरील कलमांन्वये “ यथास्थिती किंवा यादीतून ” हे शब्द वगळण्यात आले.
९. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम १६ (ब) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
१०. वरील अधिनियमाच्या कलम १६ (क) अन्वये खंड (ई) ऐवजी हे खंड दाखल करण्यात आले.

- (ग) पदव्युत्तर प्रशिक्षणाची तरतूद करणे ;
- (ह) पदव्या, पदविका आणि मानचिन्हे देणे ;
- (आय) विद्यावेतने, शिष्यवृत्त्या, पदके, पारितोषिके आणि इतर बक्षीसे देणे ;
- (जे) परिषदेच्या परीक्षांची तयारी करून घेणा-या पाठ्यक्रमांसाठी शिक्षण देण्याच्या प्रयोजनाकरिता परिसंस्थांना मान्यता देण्याची शिफारस करणे, किंवा अशी मान्यता रद्द करण्याची शिफारस करणे ;
- (के) अनुसूचीमध्ये कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्रे किंवा बक्षीस समाविष्ट करण्याची शिफारस करणे किंवा कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा बक्षीस अनुसूचीतून काढून टाकण्याची शिफारस करणे ;
- (ल) पाठ्यपुस्तके तयार करणे, प्रकाशित करणे, आणि विहित करणे आणि विहित अभ्यासक्रमाची विवरणे प्रसिद्ध करणे ;
- (म) भारतीय औषधपद्धतीच्या व्यवसायांसाठी आवश्यक असलेला नैपुण्याचा पुरेसा दर्जा राखण्याची तरतूद करणे ;
- (न) भारतीय औषध पद्धतीमधील संशोधनासाठी तरतूद करणे ;
- (ओ) मान्यताप्राप्त परिसंस्थांच्या निरीक्षणाची तरतूद करणे आणि अशा परिसंस्थांना आवश्यक असेल अशी माहिती पुरवण्यास भाग पाडणे ;
- (प) अनुसूचीत समाविष्ट करण्यात आलेल्या अर्हतांपैकी कोणत्याही अर्हतेसाठी शिक्षण देणा-या कोणत्याही अन्य परिसंस्थांचे निरीक्षण करण्याची तरतूद करणे ;
- (क्यू) ज्या व्यक्ती परिषदेच्या सदस्य असतील किंवा सदस्य नसतील अशा व्यक्तींचा समावेश असलेली अभ्यासमंडळे आणि समित्या नेमणे परंतु अशा व्यक्तीपैकी किमान निम्म्या व्यक्ती कलम ३४, पोटकलम (१) मध्ये नमूद केलेल्या कायद्यांपैकी कोणत्याही कायद्याखाली नोंदणी केलेल्या वैद्यक व्यवसायी असतील—आणि अशा मंडळाची आणि समित्यांची रचना, कर्तव्ये आणि कार्ये नेमून देणे ;
- (र) राज्य शासनाच्या मान्यतेच्या अधीनतेने देणग्या स्वीकारणे, आणि देणग्या स्वीकारण्यासंबंधीच्या शर्ती निर्धारित करणे ;
- (स) या अधिनियमात घालून देण्यात आलेले असतील असे किंवा नियमांद्वारे विहित करण्यात येतील असे इतर अधिकार वापरणे आणि अशी इतर कर्तव्ये व कार्ये पार पाडणे.]

१५. १ * * * *

१६. (१) राज्य शासन ^३[परिषदेशी] विचारविनिमय करून प्रबंधकाची नेमणूक करील. प्रबंधक प्रबंधक व हा ^४[परिषदेचा] कार्यकारी अधिकारी असेल. प्रबंधकाचे वेतन, भत्ते आणि सेवेच्या इतर शर्ती या ^१[परिषदेचा] राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील. इतर कर्मचारी वर्ग.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३ याच्या कलम १७ अन्वये कलम १५ वगळण्यात आले.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १८ (फ) समास टिपेमध्ये “ मंडळाच्या आणि शाखेच्या ” या मजकुराऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १८ (अ) (एक) अन्वये “ मंडळाशी ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम १८ (अ) (दोन) अन्वये “ मंडळाचा व शाखेचा ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

१[व्यवसायींची नोंदवही]

१७. (१) नेमलेल्या दिवसानंतर शक्य तितक्या लवकर प्रबंधक या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार नोंदवही तयार राज्यासाठी १[भारतीय वैद्यकपद्धती व्यवसायींची] नोंदवही तयार करील व ठेवील. करणे.

(२) नोंदवहीचे ३[तीन भाग] करण्यात येतील ते असे :-

(एक) अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अर्हतांपैकी कोणतीही अर्हता धारण करणा-या व्यवसायींची नावे अंतर्भूत असलेला भाग एक ;

४[(दोन) १ ऑक्टोबर १९७६ च्या लागतपूर्वी ज्यांची नावे भाग दोनमध्ये समाविष्ट केलेली होती त्या व्यवसायींची नावे अंतर्भूत असलेला भाग दोन ;

(तीन) ३० सप्टेंबर १९७६ रोजी जे यादीत नाव दाखल केलेले व्यवसायी होते आणि जे त्या दिवशी कलम १८ खाली नोंदणीकृत व्यवसायी झाले असल्याचे मानण्यात आले अशा व्यवसायींच्या नावांचा अंतर्भाव असलेला भाग तीन] ;

अशा प्रत्येक भागात राज्य शासन याबाबतीत विनिर्दिष्ट करील असे एक किंवा अधिक विभाग असतील.

(३) अनुसूचीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या अर्हतांपैकी कोणतीही अर्हता धारण करणा-या प्रत्येक व्यक्तीस नियमांद्वारे विहित करण्यात येतील अशा नमुन्यात प्रबंधकाकडे कोणत्याही वेळी अर्ज केल्यानंतर आणि ५[पाचशे रुपये] फी भरल्यानंतर आपले नाव नोंदवहीत दाखल करून घेण्याचा हक्क असेल.

१९७०
चा ४८. ६[(३-अ) त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, भारतीय वैद्यक केंद्रीय परिषद अधिनियम, १९७० खाली ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीमध्ये जिचे नाव नोंदवलेले आहे परंतु या अधिनियमाखाली ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत जिचे नाव नोंदवलेले नाही, अशा प्रत्येक व्यक्तीला अर्ज केल्यावर आणि पोटकलम (३) मध्ये तरतूद करण्यात आलेली फी भरण्यात आल्यावर या अधिनियमाखाली ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत तिचे नाव नोंदवून घेण्याचा हक्क असेल.]

१९३८
चा
मुंबई
२६. (४) (अ) राज्याच्या मुंबई प्रदेशात अंमलात असलेला मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८; किंवा

१. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ६ अन्वये “ नोंदणी आणि यादीत नावे दाखल करणे ” या मूळ मजकुराऐवजी हे शीर्षक दाखल करण्यात आले.
२. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २१ (अ) अन्वये “ आयुर्वेदीय व युनानी व्यवसायींचे ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३० याच्या कलम ७ (अ) (एक) अन्वये “ दोन भाग ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (अ) (दोन) अन्वये मूळ खंड (दोन) ऐवजी खंड (दोन) व (तीन) दाखल करण्यात आले.
५. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३ अन्वये “ [शंभर रुपये] ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आले.
६. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ७ (ब) अन्वये पोटकलम (३-अ) समाविष्ट करण्यात आले.

(ब) राज्याच्या विदर्भ विभागात अंमलात असलेल्या मध्यप्रांत व व-हाडचा आयुर्वेदीय व युनानी १९४८
वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४७ ; किंवा चा

मध्य-
प्रांत
व
व-हाड
४.

(क) राज्याच्या हैद्राबाद प्रदेशात अंमलात असलेला वैद्यक अधिनियम,—

१३१२
फस-
लीचा
हैद्राबाद
१.

या खाली ठेवण्यात आलेल्या कोणत्याही नोंदवहीत नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वीच्या दिवशी ज्या व्यक्तीच्या नावाची नोंद करण्यात आली असेल अशा प्रत्येक व्यक्तीचे नाव या अधिनियांखाली तयार करण्यात आलेल्या नोंदवहीत नोंदण्यात आले पाहिजे. असे करतांना अशा व्यक्तीस अर्ज करण्याची किंवा कोणतीही फी देण्याची आवश्यकता असणार नाही.

(५) पोटकलम (३) किंवा (४) खाली जी नोंदणी करण्यास अर्ह नसेल अशी कोणतीही व्यक्ती पोटकलम (६) खाली नेमलेल्या समितीची खात्री होईल अशा रीतीने असे सिद्ध करील की,—

(एक) दिनांक २३ नोव्हेंबर १९६० च्या निकटपूर्वी १० वर्षांहून कमी नसेल इतक्या कालावधीसाठी ती राज्याच्या विदर्भ विभागात किंवा हैद्राबाद प्रदेशात आयुर्वेदीय किंवा युनानी वैद्यक पद्धतीनुसार नियमितपणे व्यवसाय करीत होती किंवा,

(दोन) ती दिनांक ४ नोव्हेंबर १९४१ रोजी राज्याच्या मुंबई प्रदेशात आयुर्वेदीय किंवा युनानी १९३८
वैद्यक पद्धतीनुसार नियमितपणे व्यवसाय करीत होती परंतु, तिचे नाव मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, चा
१९३८ खाली ठेवलेल्या नोंदवहीत नोंदवण्यात आले नव्हते, किंवा मुंबई
२६.

(तीन) मुंबई वैद्यक व्यवसायी (दुरुस्ती) अधिनियम, १९४९ याद्वारे मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४९
१९३८ यात समाविष्ट केलेल्या कलम ३१ क, पोटकलम (१) चे परिच्छेद (दोन) किंवा (तीन) च्या चा
सामर्थ्याने मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ याच्या कलम १८ खाली ठेवलेल्या यादीत त्याचे मुंबई
३३.
नाव नोंदवण्यात आले होते आणि ते महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (दुरुस्ती) अधिनियम, १९६४ याच्या १९३८
प्रारंभाच्या तारखेच्या निकटपूर्वीच्या दिवशी कलम १८, पोटकलम (२) च्या खंड (अ) च्या सामर्थ्याने चा
अधिनियमाखाली ठेवलेल्या यादीत अंतर्भूत होते.] मुंबई
२६.

१९६५
चा महा.
१७.

१. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७, कलम ५, (अ) (एक) अन्वये “ किंवा ” हा शब्द व खंड (तीन) समाविष्ट करण्यात आले.

तर ^१[दिनांक ३१ मार्च १९६५ रोजी किंवा त्यापूर्वी] नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात तिने अर्ज केल्यावर आणि त्यासोबत दहा रुपये फी दिल्यावर व नियमांद्वारे विहित करण्यात येतील अशी कागदपत्रे दिल्यावर, त्या व्यक्तीस नोंदवहीत आपले नाव दाखल करून घेण्याचा हक्क असेल.

(६) पोटकलम (५) खाली नोंदणीसाठी आलेल्या सर्व अर्जांचा राज्य शासनाने नेमलेल्या ^२[परिषदेच्या] तीन सदस्यांच्या समितीकडून विचार करण्यात करण्यात येईल. समिती नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा पद्धतीने चौकशी करील. ^३[एखाद्या व्यक्तीने पोटकलम (५), खंड (एक) किंवा (दोन) अन्वये केलेल्या अर्जावर समितीने, आधीच निर्णय दिला असेल तर, समितीस त्या व्यक्तीने दिलेला आणखी कोणताही अर्ज विचारार्थ स्वीकारता येणार नाही.]

(७) ^४[(अ) पोटकलम (६) खाली नेमलेल्या समितीच्या निर्णयामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस तिला असा निर्णय ज्या तारखेस कळवण्यात आला असेल त्या तारखेपासून एक महिन्याच्या कालावधीत आणि पाच रुपये फी भरल्यावर राज्य शासनाने याबाबतीत रचना केलेल्या अपील प्राधिकरणाकडे अपील करता येईल. अपील प्राधिकरणामध्ये ज्याने जिल्हा न्यायाधिकाऱ्याच्या पदाहून कमी दर्जाचे नसलेले न्यायिक पद निदान सात वर्षांसाठी धारण केलेले असेल असा सभापती, ^५[परिषदेने] निवडून देलेला एक सदस्य यांचा समावेश असेल, आणि आयुर्वेद संचालक, पदसिद्ध सदस्य असेल. अपील प्राधिकरणाचा निर्णय अंतिम असेल.

१९६५ चा महा. १७. ^६[(ब) खंड (ब) मध्ये काहीही अंतर्भूत असेल तरी, समितीच्या अशा निर्णयामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीने महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९६४, याच्या प्रारंभाच्या तारखेपूर्वी पूर्वोक्त अपील प्राधिकरणाकडे अगोदर अपील केलेले नसेल तर अशा व्यक्तीस तशाच प्रकारची पाच रुपये फी भरल्यानंतर, दिनांक ३१ मार्च १९६५ रोजी किंवा त्यापूर्वी अपील प्राधिकरणाकडे अपील करता येईल.]

^६[(७-अ) जर पोटकलम (५) खंड (तीन) खाली नोंदणीसाठी अर्ज करण्यात आल्यानंतर किंवा पोट-कलम (७) खाली अपील करण्यात आल्यानंतर एखादी व्यक्ती नोंदणीसाठी पात्र असण्याचे आढळून आले असेल तर, तिचे नाव नोंदवहीत समाविष्ट करण्यात आल्यानंतर, यादीतील तिच्या नावाची नोंद रद्द करण्यात येईल.]

(८) नोंदवहीत पुढील तपशील समाविष्ट करण्यात येईल, तो असा—

(अ) नोंदणीकृत व्यवसायीचे संपूर्ण नाव आणि त्याच्या राहण्याच्या ठिकाणाचा पत्ता ;

(ब) या अधिनियमाखाली ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत त्याचे नाव ज्या तारखेस घालण्यात आले असेल ती तारीख आणि ती नेमलेल्या दिवसांच्या निकटपूर्वीच्या दिवशी पोट-कलम (४) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीत नाव दाखल केलेली व्यक्ती असेल तर ज्या तारखेस त्या नोंदवहीत तिचे नाव दाखल करण्यात आले असेल ती तारीख ;

१. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७, कलम ५ (अ) (दोन) अन्वये “ नेमलेल्या दिवसापासून २ वर्षांच्या आत ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
२. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २१ (क) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७, कलम ५(क) अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ५ (क) अन्वये या खंडास फेर क्रमांक देण्यात आला आणि खंड (ब) समाविष्ट करण्यात आला.
५. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २१ (ड) अन्वये “ मंडळाने ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७, कलम ५ (ड) अन्वये पोट-कलम (७-अ) समाविष्ट करण्यात आले.

(क) अनुसूचित विनिर्दिष्ट करण्यात आलेली जी कोणतीही अर्हता ती धारण करीत असेल, अशी अर्हता आणि ज्या तारखेस तिने ही अर्हता संपादन केली ती तारीख आणि ज्या प्राधिका-याकडून ती प्रदान करण्यात किंवा देण्यात आली तो प्राधिकारी ; आणि

(ड) नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल असा आणखी तपशील.

(९) पूर्वगामी तरतुदीस अनुसरून नोंदवही तयार करण्यात येईल तेव्हा प्रबंधक शासकीय राजपत्रात आणि ^१[परिषदेकडून] निवड करण्यात येईल अशा वृत्तपत्रात नोंदवही तयार केल्याची नोटीस प्रसिद्ध करील आणि अशी नोंदवही शासकीय राजपत्रात तशी नोटीस प्रसिद्ध केल्याच्या तारखेपासून अंमलात येईल.

(१०) (अ) प्रत्येक नोंदणीकृत व्यवसायीस नियमांद्वारेविहित केलेल्या नमुन्यात नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यात येईल. नोंदणीकृत व्यवसायी नोंदणी प्रमाणपत्र आपल्या दवाखान्यातील, चिकित्सालयातील किंवा व्यवसाय करण्याच्या जागेतील ठळक अशा जागी प्रदर्शित करील.

^२[(ब) असे प्रमाणपत्र ते रीतसर रद्द करण्यात येईतोपर्यंत आणि या अधिनियमाच्या तरतुदीखाली १९७२ व्यवसायीचे नाव नोंदवहीतून काढून टाकण्यात येईल तोपर्यंत विधिग्राह्य असेल, आणि महाराष्ट्र वैद्यक चा महा. व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९७२, याच्या प्रारंभापूर्वी देण्यात आलेले व अशा प्रारंभाच्या तारखेस ५. विधिग्राह्य असलेले प्रत्येक नोंदणी प्रमाणपत्र कलम २३ (अ) च्या तरतुदींच्या अधीनतेने तशाच रीतीने विधिग्राह्य असेल व तदनुसार चालू राहिल.]

^३[(क) नोंदणी प्रमाणपत्र विरुध्द झाले असल्याचे, हरवले असल्याचे किंवा नष्ट झाले असल्याचे, प्रबंधकास त्यांचे समाधान होईल अशा रीतीने दाखवून दिले तर प्रबंधक विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात, विहित फी भरल्यानंतर, प्रमाणपत्राची दुसरी प्रत देईल.]

यादीमध्ये ^४[१८. (१) ३० सप्टेंबर १९७६ रोजी म्हणजे भारतीय वैद्यक केंद्रीय परिषद अधिनियम, १९७० नाव दाखल करण्यात आलेले वैद्यक व्यवसायी हे ३० सप्टेंबर १९७६ रोजी नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायी असल्याचे आणि उक्त कलम १७ च्या प्रयोजनांसाठी राज्य नोंदवहीमध्ये नाव नोंदलेली व्यक्ती असल्याचे मागण्यात येईल. प्रबंधक, त्या दिवसापासून त्या व्यक्तीच्या नावाची नोंद या अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीमध्ये करील व त्यासाठी अशा व्यक्तीला कोणताही अर्ज करावा लागणार नाही किंवा कोणतीही फी भरावी लागणार नाही.

(२) पोटकलम (१) खाली जिचे नाव नोंदवहीमध्ये नोंदण्यात आले आहे अशा प्रत्येक व्यक्तीला पंधरा रुपये इतकी फी भरल्यानंतर नियमांद्वारे विहित केलेल्या नमुन्यातील नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यात येईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३ याच्या कलम २१ (ई) अन्वये “ मंडळाकडून ” या शब्दाऐवजी हा शब्दा दाखल करण्यात आला.

२. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम २(ब) अन्वये खंड (ब) दाखल करण्यात आला.

३. सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम २ अन्वये खंड (क) जादा दाखल करण्यात आला.

४. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ८ अन्वये मूळ कलम १८ ऐवजी कलमे १८ व १८-अ दाखल करण्यात आली.

१८-अ. (१) अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अर्हतांपैकी कोणतीही अर्हता प्राप्त करण्यासाठी पूर्ण कराव्या लागणा-या पाठ्यक्रमांमध्ये ती व्यक्ती अर्हता परीक्षेमध्ये उत्तीर्ण झाल्यानंतर आणि तिला अशी अर्हता प्रदान केली जाण्यापूर्वी त्यामध्ये प्रशिक्षणाचा कालावधी समाविष्ट असेल तर अशा कोणत्याही व्यक्तीने नियमांद्वारे विहित केलेल्या नमुन्यात, प्रबंकाकडे अर्ज केल्यानंतर व ^१[पंच्याहत्तर रुपये] इतकी फी भरल्यानंतर तिला अशा प्रशिक्षणाच्या प्रयोजनासाठी आणि अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी नव्हे, पूर्वोक्त कालावधीकरिता मान्यताप्राप्त परिसंस्थेमध्ये आयुर्वेदीय किंवा युनानी वैद्यक पद्धतीने व्यवसाय करणे शक्य व्हावे यासाठी नोंदवहीमध्ये तिची तात्पुरती नोंदणी करण्यात येईल.

व्यवसाय
करण्यासाठी
तात्पुरती
नोंदणी.

(२) पोटकलम (१) खाली जिची तात्पुरती नोंदणी करून घेतलेली आहे, अशा प्रत्येक व्यक्तीला, नियमांद्वारे विहित केलेल्या नमुन्यातील तात्पुरते नोंदणीप्रमाणपत्र देण्यात येईल व ते प्रमाणपत्र त्यामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा कालावधीमध्ये अंमलात राहिल.]

१९. ^३[कलम १७] मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

नोंदणी करवून
घेण्याचा
२ * * *
हक्क नसलेल्या
व्यक्ती.

- १९३८
चा
मुंबई २६.
- (एक) राज्याच्या मुंबई प्रदेशात अंमलात असलेला मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ ;
- १९४८
चा
मध्यप्रांत
व व-हाड
४.
- (दोन) राज्याच्या विदर्भ विभागात अंमलात असलेला मध्यप्रांत व व-हाड आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४७ ;
- १३१२
फसलीचा
हैद्राबाद १.
- (तीन) राज्याच्या हैद्राबाद प्रदेशात अंमलात असलेला वैद्यक अधिनियम ;

(चार) वैद्यक व्यवसायींच्या नोंदणीचे विनियमन करण्यासंबंधी भारतात किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात त्या त्यावेळी अंमलात असलेला इतर कोणताही कायदा.

याखाली ठेवण्यात आलेल्या कोणत्याही नोंदवहीतून ^४ * * * जिचे नाव व्यवसायाच्या संबंधाने गहणीय वर्तणुकीबद्दल काढून टाकण्यात आले होते अशा कोणत्याही व्यक्तीचे किंवा ज्या नोंदवहीतून ^५ * * * तिचे नाव अशा रीतीने काढून टाकण्यात आले होते, त्यात पुन्हा रीतसर दाखल करण्यात आले नाही तर नोंदवहीत ^६ * * * दाखल करवून घेण्याचा तिला हक्क असणार नाही.

१. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, याच्या कलम ४ अन्वये “ पंधरा रुपये ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ९ (क) अन्वये “ किंवा यादीत नाव दाखल करवून घेण्याचा ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ९(अ) अन्वये कलम “ १७ व १८ ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ९(ब) अन्वये “ किंवा यादीतून ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम ९(क) अन्वये “ किंवा यादीतून ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम ९(क) अन्वये “ किंवा यादीतून ” हा मजकूर वगळण्यात आला.

नोंदवहीतून
नावे काढून
टाकणे.

२०. (१) नियमांद्वारे विहित केलेल्या ^१[परिषदेने] ^२[(किंवा कार्यकारी समितीने)] केलेल्या योग्य चौकशीअंती ^३[परिषदेस] कोणताही नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायी गैरवर्तनाबद्दल दोषी असल्याचे आढळून आले तर ^४[परिषदेस] —

(अ) अशा वैद्यक व्यवसायीस पत्राद्वारे ताकीद देता येईल ; किंवा

(ब) अशा व्यवसायीचे नाव,—

(एक) निदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा कालावधीसाठी नोंदवहीतून काढून टाकण्याविषयी ; किंवा

(दोन) नोंदवहीतून कायमचे काढून टाकण्याविषयी, निदेश देता येईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी “ गैरवर्तन ” याचा अर्थ पुढील प्रमाणे असेल.—

(एक) ज्यात नैतिक अधोगतीचा अंतर्भाव होतो अशा कोणत्याही अपराधाबद्दल व ^५[फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३]* च्या अर्थानुसार दखली असेल अशा अपराधाबद्दल, फौजदारी न्यायालयाने वैद्यक व्यवसायीस दोषी ठरवणे, किंवा

(दोन) ^६[फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३]* च्या अर्थानुसार दखली असेल अशा अपराधाबद्दल लष्करी कायद्याच्या अधीनतेने नोंदणीकृत व्यवसायीस सेना अधिनियम, १९५० खाली दोषी ठरवणे, किंवा

(तीन) विशेषतः मंडळाने विहित केलेल्या कोणत्याही नीति संहितेखाली वैद्यकीय व्यवसाय करण्याच्या संबंधात वैद्यक व्यवसायीचे वर्तन ^७[परिषदेच्या] मते गर्हणाय ठरणे.

(२) जर अशा कोणत्याही व्यवसायीचे नाव, ^८[(अ) महाराष्ट्र वैद्यकीय परिषद अधिनियम, १९६५ खाली ठेवलेल्या नोंदवहीमध्ये दाखल करण्यात आले असेल ;]

(ब) मुंबई समचिकित्सा व जीवसायन वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९५९ खाली किंवा समचिकित्सा व जीवसायन वैद्यक व्यवसायीच्या अर्हता व त्यांची नोंदणी यासंबंधात राज्याच्या कोणत्याही भागात त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्याखाली ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत किंवा यादीत दाखल करण्यात आले असेल,

तर प्रबंधकाने उक्त नोंदवही किंवा उक्त यादी ठेवण्याचा हक्क असलेल्या प्राधिका-यास अशा रीतीने नाव काढून टाकण्यात आल्याबद्दलची माहिती देणे, हे त्याचे कर्तव्य असेल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २२ (अ) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आले.
२. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ६ (अ) अन्वये “ (किंवा त्या कारणासाठी मंडळाने समितीने) ” हे शब्द व कंस याऐवजी वरील शब्द व कंस दाखल करण्यात आले.
३. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १० (क) अन्वये “ यादीतून ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
४. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २२ (ब) अन्वये “ फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९८९ ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम २२ (अ) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
६. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १० (अ) अन्वये मूळ खंडाऐवजी खंड (अ) दाखल करण्यात आला.

* आता फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७२ (१९७४ चा २) पहा.

(३) एखाद्या नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीचे नाव पोटकलम (२) मध्ये उल्लेख करण्यात आलेल्या कायद्यांपैकी कोणत्याही कायद्याखाली ठेवण्यात आलेल्या यथास्थिति, नोंदवहीत किंवा यादीत दाखल करण्यात आले असेल आणि उक्त नोंदवहीतून किंवा उक्त यादीतून ते काढून टाकण्यात आले असेल, आणि अशा रीतीने ते नाव काढून टाकण्यात आले आहे ही गोष्ट ^१[परिषदेच्या] निदर्शनास आली, तर, ^१[परिषद] त्या वैद्यक व्यवसायीचे नाव या अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीतूनसुद्धा काढून टाकील.

(४) पुरेसे कारण दर्शविण्यात आल्यानंतर त्यानंतरच्या कोणत्याही पुढील तारखेस ^१[परिषदेस] पोटकलम (१) किंवा ^२[(३)] खाली ज्या वैद्यक व्यवसायीचे नाव काढून टाकण्यात आले असेल, त्या व्यवसायीचे नाव नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा शर्ती व अशी फी दिल्यावर नोंदवहीत पुन्हा दाखल करण्याविषयी निदेश देता येईल.

(५) ^१[परिषदेने] स्वतःहून अथवा कोणत्याही व्यक्तीच्या अर्जावरून रीतसर व योग्य चौकशी केल्यानंतर, आणि तसेच संबंधित व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर ^१[परिषदेचे] असे मत झाले असेल, की, नोंदवहीतील कोणतीही नोंद कपटाने किंवा चुकीने करण्यात आली आहे तर, ^१[परिषदेस] अशी नोंद रद्द करता येईल किंवा तीत फेरबदल करता येईल.

१९०८
चा ५. (६) पुढील गोष्टीच्या संबंधात दाव्याची संपरीक्षा करतांना दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ खाली दिवाणी न्यायालयांमध्ये जे अधिकार निहित केलेले असतील, तेच अधिकार या कलमाखाली कोणतीही चौकशी करण्याच्या बाबतीत ^१[परिषदेस] ^३[किंवा कार्यकारी समितीस] असतील.

(अ) कोणत्याही व्यक्तीस हजर राहण्यास भाग पाडणे व शपथेवर तिची तपासणी करणे,

(ब) दस्तऐवज सादर करण्यास भाग पाडणे,

(क) साक्षीदारांची तपासणी करण्यासाठी आयोगपत्र काढणे.

१९८०
चा ४५. (७) या कलमाखालील चौकशीसंबंधीची सर्व कार्यवाही ही भारतीय दंड संहितेची कलमे १९३, २१९ व २२८ यांच्या अर्थानुसार न्यायिक कार्यवाही आहे असे मानण्यात येईल.

(८) (अ) या कलमाखालील कोणत्याही चौकशीत उद्भवणा-या कोणत्याही कायद्याच्या संबंधीच्या प्रश्नावर ^१[परिषदेस] ^३[किंवा कार्यकारी समितीस] सल्ला देण्याच्या प्रयोजनासाठी अशा सर्व चौकशीत एखादा न्यायसहायक असावा आणि तो दहा वर्षांपेक्षा कमी नाही इतक्या मुदतीसाठी,—

१९६१
चा २५. (एक) ^४[अधिवक्ता अधिनियम, १९६२] खाली नाव नोंदलेला अधिवक्ता असला पाहिजे,

(दोन) उच्च न्यायालयाचा न्यायवादी असला पाहिजे.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २२ (अ) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.

२. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम ३ अन्वये “ (२) ” या आकड्याऐवजी हा आकडा दाखल करण्यात आला.

३. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ६ (ब) अन्वये “ अथवा मंडळाने नियुक्त केलेल्या समितीस ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

४. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २२ (क) अन्वये “ भारताचा बार कौन्सिलाबाबत अधिनियम, १९२६ किंवा ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

(ब) जर न्यायसहायक पुरावा कार्यपद्धती किंवा कोणतीही अन्य बाब याच्या संबंधातील कोणत्याही कायद्यासंबंधीच्या प्रश्नावर ^१[परिषदेस] ^२[किंवा कार्यकारी समितीस] सल्ला देईल तर, तो असा सल्ला चौकशीत भाग घेणारा पक्षकार किंवा तीत भाग घेणा-या पक्षकाराचे प्रतिनिधित्व करणारी जी कोणतीही व्यक्ती अशा चौकशीच्या वेळी उपस्थित असेल अशा प्रत्येक पक्षकारासमक्ष किंवा व्यक्तीसमक्ष देईल, किंवा असा सल्ला ^३[परिषदेने] ^४[किंवा कार्यकारी समितीने] आपल्या निष्कर्षाबाबत चर्चा करण्यास सुरूवात केल्यानंतर देण्यात आला असेल तर, उपरोक्त अशा प्रत्येक पक्षकारास किंवा व्यक्तीस न्यायसहायकाने दिलेल्या सल्ल्याबाबत कळवण्यात येईल. जर कोणत्याही बाबतीत ^५[परिषदेने] ^६[किंवा कार्यकारी समितीने] उपरोक्त अशा कोणत्याही प्रश्नावर न्यायसहायकाने दिलेला सल्ला स्वीकृत केला नसेल तर त्याबाबत सुद्धा अशा पक्षकारास किंवा व्यक्तीस कळवले जाईल.

(क) या कलमाखाली कोणत्याही न्यायसहायकाची सर्वसामान्यपणे किंवा कोणत्याही विशिष्ट चौकशीच्या संबंधात किंवा एखाद्या वर्गाच्या चौकशीच्या संबंधात नेमणूक करता येईल आणि त्यास नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल ते पारिश्रमिक देण्यात येईल.

९. * * *

नोंदवही
* * *
ठेवणे.

२१. (१) नोंदवहीत वेळोवेळी नोंदी दाखल करणे, त्यांचे पुनरीक्षण करणे आणि या अधिनियमाच्या व त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदीनुसार आणि ^१[परिषदेच्या] आदेशानुसार नोंदणी प्रमाणपत्र ^२ * * * देणे हे प्रबंधकाचे कर्तव्य असेल.

(२) नोंदणीकृत व्यवसायीपैकी जे मरण पावतील किंवा कलम २० खाली ज्यांची नावे नोंदवहीतून काढून टाकण्याविषयी, निदेश देण्यात येतील त्यांची नावे नोंदवहीतून काढून टाकण्यात येतील.

(३) ज्या कोणत्याही व्यक्तीचे नाव नोंदवहीत दाखल करण्यात आले असेल आणि अशारीतीने तिची नोंदणी झाल्यानंतर जिने अनुसूचीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेली कोणतीही अतिरिक्त अर्हता प्राप्त केली असेल किंवा आपल्या नावातील बदल नोंदवहीत नमूद करण्याची जिची इच्छा असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस याबाबतीत अर्ज केल्यावर आणि नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशी फी दिल्यावर, यथास्थिति, नोंदवहीत आपल्या नावासमोर केलेल्या अशा अतिरिक्त अर्हतेची नोंद करवून घेण्याचा किंवा आपल्या नावातील बदल नोंदवहीत नमूद करवून घेण्याचा हक्क असेल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २२ (अ) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.
२. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ६-क (दोन) अन्वये “ किंवा समितीस ” आणि “ किंवा समितीने ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १० (ब) अन्वये पोटकलम (९) वगळण्यात आले.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ११ (ब) अन्वये “ व यादी ” हे शब्द वगळण्यात आले.
५. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २३ (अ) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आले.
६. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम ४ अन्वये “ व नवीकरणपत्रे ” हा मजकूर वगळण्यात आला.

१[परतु, ज्याचे नाव भाग दोन किंवा भाग तीनमध्ये नोंदवण्यात आले असेल असा नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायी, ज्यामुळे त्याची नोंदणी नोंदवहीच्या भाग दोनमधून अथवा यथास्थिती, भाग तीनमधून भाग एकमध्ये बदलावी लागेल अशा अतिरिक्त अर्हतेची नोंद घेण्यासाठी अर्ज करील तर, असा अर्ज नवीन नोंदणीसाठीचा अर्ज असल्याचे समजण्यात येईल, आणि त्यासोबत शंभर रुपये फी द्यावी लागेल. अशा नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीचे नाव नोंदवहीच्या भाग एकमध्ये नोंदण्यात आल्यानंतर नोंदवहीच्या इतर कोणत्याही भागात त्याच्या नावाची पूर्वी करण्यात आलेली नोंद रद्द करण्यात येईल.]

(४) * * * * *

२२. (नवीकरण फी) सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम ५ अन्वये हे कलम वगळण्यात आले.

२३. (१) कलम १७, पोटकलम (९) खाली नोटीस प्रसिद्ध केल्यानंतर ४[परिषदेस] योग्य वाटेल अशा वेळी आणि त्यानंतर नियमांद्वारे विहित करण्यात येतील अशा कालांतरांनी प्रबंधक, नोंदवहीत त्या त्यावेळी दाखल करण्यात आलेल्या सर्व व्यक्तींची एक बिनचूक वैद्यकीय यादी छापण्याची व ती प्रसिद्ध करण्याची तजवीज करील.

नोंदणीकृत
* * * * *
व्यवसायींची
यादी प्रसिद्ध
करणे.

(२) ज्यावर्षी पोटकलम (१) खाली यादी प्रसिद्ध करण्यात आली असेल ते वर्ष खेरीज करून दरवर्षी प्रबंधक नियमांद्वारे विहित करावयाच्या तारखेस किंवा त्या तारखेपूर्वी पोटकलम (१) खाली प्रसिद्ध केलेल्या यादीचे पूरकपत्र आणि शुद्धीपत्र छापण्याची व ते प्रसिद्ध करण्याची तजवीज करील आणि त्यात पुढील गोष्टी दर्शविण्यात येतील,—

(अ) नोंदवहीत त्या त्यावेळी दाखल केलेल्या किंवा पुन्हा दाखल केलेल्या आणि पूर्वीच छापून प्रसिद्ध केलेल्या अशा कोणत्याही विद्यमान यादीत अंतर्भूत न केलेल्या सर्व व्यक्तींची नावे, आणि

(ब) ज्यांची नावे अशा मुदतीत कोणत्याही कारणावरून नोंदवहीतून काढून टाकण्यात आली असतील आणि ती त्यात पुन्हा दाखल केली नसतील अशा आणि कोणत्याही विद्यमान यादीत अंतर्भूत केलेल्या सर्व वैद्यक व्यवसायींची नावे ; आणि

(क) विद्यमान यादीत केलेल्या इतर कोणत्याही सुधारणा.

५[(२अ) पोटकलम (२) मध्ये काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी ६[परिषदेच्या] सदस्यांची निवडणूक ७[कलम ३ अ, पोटकलम (ब), खंड (क)] खाली घेण्यात यावयाची असेल, आणि ८[कलम ४, पोटकलम (१)] च्या परंतुकाखाली राज्य शासनाने कोणताही सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश दिला असेल तेव्हा, प्रबंधक, विद्यमान यादीचे पुनर्विलोकन करील.]

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २३ (ब) अन्वये हे परंतुक समाविष्ट करण्यात आले.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम ११ (अ) अन्वये पोटकलम (४) वगळण्यात आले.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १२ (ब) “ किंवा यादीत नाव दाखल केलेल्या ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
४. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २४ (अ) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
५. सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, कलम ३ अन्वये पोटकलम (२-अ) समाविष्ट करण्यात आले.
६. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २४ (ब), (एक) अन्वये “ मंडळाच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम २४ (ब) (दोन) अन्वये “ कलम ३ चे पोटकलम २, खंड (ब) ” हा मजकूर ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम २४ (ब) (तीन) अन्वये “ उक्त कलम ३ चे पोटकलम (५) ” या मजकूर ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(३) पोटकलम (१) खाली प्रसिद्ध केलेल्या यादीचा नमुना, त्यात समावेश करावयाचा तपशील आणि ती प्रसिद्ध करण्याची रीत नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल, त्याप्रमाणे असेल,

(४) सर्व न्यायालयांत आणि सर्व न्यायिक आणि न्यायिकवत कार्यवाहीत पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेली यादीची प्रत ही तीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या व्यक्ती या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार नोंदणी करण्यात आलेल्या व्यक्ती आहेत, याबद्दलचा पुरावा म्हणून असेल आणि अशा प्रतीत कोणत्याही व्यक्तीचे नाव नसेल तर, तद्विद्विरुद्ध करण्यात येईपर्यंत अशा व्यक्तीच्या नावाची या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार नोंदणी करण्यात आलेली नाही याबाबत पुरावा असेल.

परंतु, अशा प्रतीत जिचे नाव नसेल अशा कोणत्याही व्यक्तीच्याबाबतीत, प्रबंधकाने नोंदवहीत अशा व्यक्तीच्या नावाच्या नोंदणीसंबंधी आपल्या हस्ताक्षराने प्रमाणित केलेली प्रत ही, अशा व्यक्तीची या अधिनियमाच्या तरतुदीखाली नोंदणी करण्यात आल्याचा पुरावा असेल. ^१[प्रबंधकास अशी प्रमाणित प्रत विहित करण्यात येईल अशी फी दिल्यावर व विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात देता येईल.]

(५) * * * *

नोंदणीचे
नवीकरण.

^३[२३.—अ (१) कलमे १७ व २३ यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९७२ याच्या प्रारंभानंतर,—

१९७२
चा
महा.
५.

(अ) (एक) प्रबंधक, साठ दिवसांपेक्षा कमी नसेल इतक्या दिवसांच्या कालांतराने विहित नमुन्यामध्ये आणि विहित करण्यात येईल अशा इतर रीतीने, दोन सर्वसाधारण नोटिस **शासकीय राजपत्रात** प्रसिद्ध करण्याची तजवीज करील. अशी पहिली सर्वसाधारण नोटीस अध्यक्षंच्या मान्यतेने प्रबंधक ठरवील अशा तारखेस प्रसिद्ध करण्यात येईल व तीद्वारे नोंदवहीत आपली नावे पुढे चालू राहण्यासाठी प्रबंधकाकडे अर्ज करण्यास सर्व नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायींस फर्माविण्यात येईल आणि त्यासाठी ^४[परिषदेस] पन्नास रुपये फी देण्याविषयीच्या दायित्वाकडे त्याचे लक्ष वेधण्यात येईल.

(दोन) प्रबंधक, या खंडाच्या उपखंड (एक) खालील पहिली सर्वसाधारण नोटीस प्रसिद्ध करण्यात आल्यानंतर, प्रत्येक नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीस नोंदवहीत नमूद करण्यात आलेल्या त्याच्या पत्त्यावर ^५[टपाल दाखला घेऊन] अर्जाच्या विहित नमुन्यांसह, व्यक्तिगत नोटीस पाठवील. तीद्वारे, नोंदवहीत त्याचे नाव चालू राहण्यासाठी रीतसर अर्ज भरून पन्नास रुपये फी सहीत तो, अशी व्यक्तिगत नोटीस मिळाल्याच्या तारखेपासून ४५ दिवसांच्या आत, ती प्रबंधकाकडे पाठविण्याबद्दल त्यांस फर्माविण्यात येईल.

कोणत्याही नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीने व्यक्तिगत नोटीशीस विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत पन्नास रुपये फीसह, असा अर्ज परत करण्यात कसूर केल्यास, प्रबंधक, खंड (१) खालील दुसरी सर्वसाधारण नोटीस प्रसिद्ध करण्यात आल्यानंतर अशा नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीस, अर्जाच्या विहित नमुन्यासह ^६[टपाल दाखला घेऊन] आणखी एक व्यक्तिगत नोटीस पाठवील, तीद्वारे त्यास त्याचे नाव नोंदवहीत चालू राहण्यासाठी पन्नास रुपये फी व पाच रुपये जादा फी यासह तो अर्ज नंतरची व्यक्तिगत नोटीस मिळाल्याच्या तारखेपासून तीस दिवसांच्या आत प्रबंधकाकडे परत पाठवण्याबद्दल फर्माविण्यात येईल.

१. सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १२ (अ) अन्वये पोटकलम (५) वगळण्यात आले.
३. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम ६ अन्वये कलम २३-अ समाविष्ट करण्यात आले.
४. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २५ (अ) अन्वये “ मंडळ ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणीक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.
५. सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९, कलम २(१) अन्वये “ डाक नोंदणीने ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

(तीन) अशा व्यक्तिगत नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या कालावधीत फीसह अर्ज परत करण्यात आला तर प्रबंधक फी मिळाल्याबद्दल तसेच नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीचे नोंदणी प्रमाणपत्र या अधिनियमाखाली रीतसर रद्द करण्यात आले नसेल तर, या कलमाच्या तरतुदींच्या अधीनतेने असे प्रमाणपत्र प्रवर्तनात असल्याबद्दल ^१[टपाल दाखला घेऊन] नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीस कळवील.

(चार) नंतरच्या व्यक्तिगत नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या कालावधीत फीसह अर्ज परत करण्यात आला नाही तर, प्रबंधक कसूर करणा-या वैद्यक व्यवसायीचे नाव नोंदवहीतून काढून टाकील आणि अशा रीतीने त्याचे नाव काढून टाकले असल्याबद्दल त्याला ^१[टपाल दाखला घेऊन] कळवील. अशा रीतीने (नाव) काढून टाकल्याबद्दलची वस्तुस्थिती **शासकीय राजपत्रात** आणि विहित करण्यात येईल अशा इतर रीतीने प्रसिद्ध करण्यात येईल. अशा रीतीने नाव काढून टाकल्यावर कसूर करणा-या वैद्यक व्यवसायीला देण्यात आलेले नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द करण्यात आल्याचे मानण्यात येईल आणि ते प्रबंधकाने वैद्यक; व्यवसायीकडून विहित रीतीने काढून घेण्यास पात्र ठरेल.

परंतु, विहित कालावधीत याबाबतीत प्रबंधकाकडे अर्ज करण्यात आल्यावर अशा रीतीने काढून टाकलेले नाव पंधरा रुपयांच्या जादा फीसह पन्नास रुपये फी भरल्यानंतर नोंदवहीत पुन्हा नोंदता येईल ; आणि त्यानंतर नोंदणी प्रमाणपत्र जर ते काढून घेण्यात आले असेल तर, वैद्यक व्यवसायीला परत देण्यात येईल, आणि ते प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहिल आणि तोपर्यंत ते काढून टाकण्यात आले नसेल तर या खंडाच्या उपखंड (तीन) मध्ये तरतुदी केल्याप्रामांने वर्तनात असण्याचे चालू राहिल.

१९७२
चा
महा.
५.
(ब) आणि त्यानंतर महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९७२, याच्या प्रारंभापासून दर पाच वर्षांनी प्रबंधक साठ दिवसांपेक्षा कमी नसेल इतक्या दिवसांच्या कालांतराने विहित नमुन्यामधील दोन सर्वसाधारण नोटिस, **शासकीय राजपत्रात** आणि विहित करण्यात येईल अशा इतर रीतीने प्रसिद्ध करण्याची तजवीज करील, आणि त्याद्वारे खंड (अ) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली पन्नास रुपये फी न देता नोंदवहीत आपली नावे चालू राहण्यासाठी प्रबंधकाकडे अर्ज करण्यास सर्व नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायींना फर्माविण्यात येईल आणि त्यानंतर खंड (अ) च्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारासह नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायींची नावे नोंदवहीत चालू राहण्यास लागू होतील.

१९७३
चा
महा.
४९.
१९७२
चा
महा.
५.
^१[(क) (एक) आणि महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९७३ याच्या प्रारंभानंतर शक्य तितक्या लवकर प्रबंधक, महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९७२ याच्या प्रारंभापूर्वी या अधिनियमाच्या कलम २२ खाली नवीकरणाची जी प्रक्रिया करण्यात आली होती ती चालू असताना जिचे नाव नोंदवहीतून काढून टाकण्यात आले असेल अशा प्रत्येक व्यक्तीस अर्जाच्या विहित नमुन्यासह माहीत असलेल्या तिच्या शेवटच्या पत्त्यावर, टपाल दाखला घेऊन, एक नोटीस पाठवील आणि अशा व्यक्तीस अशा प्रारंभापूर्वी, मंडळास देय असलेल्या रकमांची थकबाकी, कोणतीही असल्यास, तिच्यासह पन्नास रुपये फी आणि अशी नोटीस मिळाल्याच्या तारखेपासून साठ दिवसांच्या आत, शास्ती म्हणून पंधरा रुपये अतिरिक्त फी देऊन, आपले नाव नोंदवहीत पूर्ववत करण्यासाठी रीतसर अर्ज भरून तो परत करण्यास फर्मावील.

परंतु, फी व देय रक्कम यांसहित वेळेवर अर्ज परत करण्यास पुरेशा कारणास्तव, अर्जदारास प्रतिबंध झाला होता याबद्दल प्रबंधकाची खात्री होईल तर, त्यास पंधरा रुपये एवढी अतिरिक्त फी घेऊन उक्त कालावधी संपल्यानंतरही अर्ज स्वीकारता येईल ;

(दोन) अशा नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीच्या आत, फी आणि देय रकमा कोणत्याही असल्यास त्यासह अर्ज परत करण्यात आला असेल तर, प्रबंधक अशा व्यक्तीस फी आणि देय रकमा, कोणत्याही असल्यास, मिळाल्या असून तिचे नाव नोंदवहीत पूर्ववत करण्यात आले आहे व तिच्या नोंदणीसंबंधीचे प्रमाणपत्र या अधिनियमाखाली ते रीतसर रद्द करण्यात आले नसेल तर या कलमाच्या तरतुदींच्या अधीनतेने प्रवर्तनात चालू राहिल, असे टपाल दाखला घेऊन कळवील.]

१. सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९, कलम २ (१) अन्वये “ डाक नोंदणीने ” या शब्दांऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

२. बरील अधिनियमाच्या कलम २ (२) अन्वये खंड (क) समाविष्ट करण्यात आला.

१[(२) (अ) ज्या कोणत्याही नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीस ९ नोव्हेंबर १९७२ पूर्वी नोंदणीप्रमाणपत्र देण्यात आले असेल आणि असे प्रमाणपत्र अजून प्रवर्तनात असेल त्याला कोणत्याही वेळी अर्जासोबत (मूळ) प्रमाणपत्र आणि पाच रुपये फी पाठवून पूर्वी दिलेल्या प्रमाणपत्राऐवजी नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र देण्याविषयी प्रबंधकाकडे अर्ज करता येईल.

(ब) असा अर्ज मिळाल्यावर प्रबंधक, असे प्रमाणपत्र रद्द करील आणि कलम १७, पोटकलम (१०) खाली करण्यात आलेल्या नियमांद्वारे विहित करण्यात आलेल्या नमुन्यात नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र देईल.]

फी परत न करणे. २४. कलमे १७, १८, १[१८-अ], २०, २१, ३[आणि २३ अ] खाली दिलेली फी परत केली जाणार नाही.

नोंदणीकृत व्यवसायींचे व्यवसाय करण्याचे हक्क.

४[२५. त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

(एक) राज्य विधानमंडळाच्या सर्व अधिनियमांतील आणि सर्व केंद्रीय अधिनियमांतील (ते महाराष्ट्र १९७० राज्यास लागू असताना), अशा अधिनियमांच्या भारतीय संविधानांच्या सातव्या अनुसूचीतील सूची १ चा ४८. दोन किंवा सूची तीन मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही बाबींशी संबंध असेल तेथवर “ कायदेशीरपणे अर्हताप्राप्त वैद्यक व्यवसायी ” किंवा “ रीतसर अर्हताप्राप्त वैद्यक व्यवसायी ” हा शब्द प्रयोग किंवा कायद्याने वैद्यक व्यवसायी म्हणून मान्यताप्राप्त असणारी व्यक्ती किंवा वैद्यक व्यवसायाची सदस्य किंवा कोणत्याही वैद्यक पद्धतीचा व्यवसाय करण्याचा हक्क असणारी व्यक्ती अशा आशयाचे कोणतेही शब्द यांमध्ये ज्याचे नाव या अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीच्या कोणत्याही भागात नमूद केलेले असेल अशा वैद्यक व्यवसायीचा समावेश होतो, मग ते १ ऑक्टोबर, १९७६ च्या म्हणजे भारतीय केंद्रीय वैद्यक परिषद अधिनियम, १९७० चे कलम १७ अंमलात आल्याच्या तारखेच्या पूर्वी किंवा त्या दिवशी किंवा त्यानंतर नमूद झालेले असो ;

(दोन) या अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीच्या कोणत्याही भागात ज्याचे नाव नमूद केलेले आहे अशा प्रत्येक वैद्यक व्यवसायीने, त्याच्या नावानंतर “ नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायी ” हे शब्द संपूर्णपणे वापरणे विधिसंमत असेल ;

(तीन) कोणत्याही अधिनियमाद्वारे आवश्यक असणारे वैद्यक व्यवसायीचे किंवा वैद्यक अधिका-याचे प्रमाणपत्र, जर ते या अधिनियमाखाली ठेवलेल्या नोंदवहीच्या भाग एक किंवा भाग दोन खाली नोंदलेल्या वैद्यक व्यवसायीकडून देण्यात आले असेल व त्याच्याकडून स्वाक्षरित करण्यात आले असेल तर विधिग्राह्य असेल.]

५[(चार) अनुसूचीच्या भाग अ, अ-१, ब किंवा ड मध्ये नमूद केलेल्या अर्हता धारण करणा-या, भारतीय वैद्यक पद्धतीमधील नोंदणीकृत व्यवसायींना, ज्याकरिता त्यांची नोंदणी करण्यात आली असेल अशा भारतीय वैद्यक पद्धतीबरोबरच, आधुनिक शास्त्रीय वैद्यक पद्धत म्हणून ओळखल्या जाणा-या विषमचिकित्सा पद्धतीचा, त्या पद्धतीमधून त्यांनी घेतलेल्या प्रशिक्षणाच्या व्याप्तीपुरता, व्यवसाय करण्याचा विशेषाधिकार असेल.

१. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १३ अन्वये मूळ पोटकलम (२) वगळण्यात आले आणि सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २५ (ब) अन्वये हे पोटकलम (२) समाविष्ट करण्यात आले.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ अन्वये “ १८-अ ” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.
३. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, कलम ७ अन्वये “ आणि २२ ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
४. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १५ मूळ कलमाऐवजी कलम २५ दाखल करण्यात आले.
५. सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८, कलम २५ मधील, खंड (तीन) नंतर पुढील खंड दाखल करण्यात आले.

(पाच) अनुसूचीच्या भाग अ, अ-१, ब किंवा ड मध्ये नमूद केलेल्या अर्हता धारण करणारे आणि कलम १७ अन्वये तयार केलेल्या नोंदवहीत ज्याची अतिरिक्त अर्हता म्हणून नोंद करण्यात आली असेल अशी पदव्युत्तर अर्हता धारण करणारे भारतीय वैद्यक पद्धतीमधील नोंदणीकृत व्यवसायी, पदव्युत्तर शिक्षणाच्या कालावधीत त्या पद्धतीतून त्यांनी घेतलेल्या प्रशिक्षणाच्या व्याप्तीपुरता, नवीनतम ज्ञान, कौशल्य व तंत्रशास्त्रविषयक प्रगतीचा वापर करण्यास व व्यवसाय करण्यास पात्र असतील.]

प्रकरण चार

१[परिषदेकडून] घेण्यात येणा-या परीक्षा, अभ्यासक्रम परिसंस्थांना मान्यता देणे आणि अर्हतांना मान्यता देणे

२६. ३[परिषद] तिच्याकडून घेण्यात येणा-या परीक्षा, अशा परीक्षेत प्रवेश देण्यासाठी अर्हता १[परिषदेकडून] (औषध वैद्यकशास्त्र, शल्यचिकित्साशास्त्र, प्रसूतीशास्त्र, स्त्रीरोग शास्त्र हे विषय समाविष्ट करून) अशा घेण्यात येणा-या परीक्षांसाठी अभ्यासक्रम, परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याचे प्रमाण, परीक्षेत उत्तीर्ण होणा-या व्यक्तींना द्यावयाची परीक्षा आणि पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा तत्सम इतर पुरस्कार आणि अशा परीक्षांच्यासंबंधात आवश्यक व अभ्यासक्रम. इष्ट वाटतील अशा इतर गोष्टी कलम ३१ खाली केलेल्या उपविधीद्वारे विहित करील.

२७. (१) या कलमाखाली मान्यता दिलेल्या प्रत्येक परिसंस्थेस ४[परिषदेकडून] विहित करण्यात परिसंस्थांना येतील अशा शर्तीच्या अधीनतेने ५[परिषदेच्या] परीक्षांसाठी विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देण्याचा हक्क असेल. मान्यता देणे.

(२) या अधिनियमाखाली मान्यता मिळवण्याची इच्छा असणारी कोणतीही परिसंस्था प्रबंधकाकडे अर्ज करील आणि अशा अर्जात पुढील गोष्टींबाबत संपूर्ण माहिती देण्यात येईल :-

(अ) व्यवस्थापक मंडळाची रचना आणि त्यात काम करणा-या व्यक्ती ;

(ब) ज्या विषयाचे किंवा अभ्यासक्रमाचे शिक्षण ती देत असेल किंवा देण्याचे तिने योजिले असेल ते विषय किंवा अभ्यासक्रम आणि ज्या परीक्षेसाठी तिला मान्यता हवी असेल ती परीक्षा ;

(क) जागा, साधनसामग्री आणि ज्यांच्यासाठी तरतूद केली असेल किंवा करण्याचे योजिले असेल त्या विद्यार्थ्यांची संख्या ;

(ड) कर्मचारीवर्गाची संख्या, त्यांचे वेतन, अर्हता आणि त्यांनी केलेले संशोधन कार्य ;

(ई) बसवलेली किंवा बसवण्याचे योजिलेली फी आणि इमारती व साधनसामग्री यावरील भांडवली खर्चासाठी आणि परिसंस्था चालू ठेवण्यासाठी व तिचे कामकाज कार्यक्षमतेने चालावे यासाठी केलेली वित्तीय तरतूद ;

परंतु, निरीक्षण करण्यासाठी अथवा चौकशी करण्यासाठी किंवा पोटकलम (३) ते (९) खाली कोणत्याही परीक्षेस उपस्थित राहण्यासाठी ६[परिषदेने] प्राधिकृत केलेला कोणताही निरीक्षक किंवा वीक्षक यांना सर्व सुविधा देण्याच्याबाबतीत परिसंस्थेने लेखी संमती दिल्याखेरीज प्रबंधक कोणताही अर्ज स्वीकारणार नाही.

(३) प्रबंधक अर्ज ७[परिषदेपुढे] ठेवील आणि ८[परिषदेस] तिला आवश्यक वाटेल अशी आणखी माहिती मागविण्यासाठी प्रबंधकास निदेश देता येईल. तसेच, ९[परिषदेला] याबाबत तिने प्राधिकृत केलेल्या सक्षम व्यक्तीकडून किंवा व्यक्तीकडून स्थानिक चौकशी करण्याविषयी निदेश देता येईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३ कलम २६ अन्वये " शाखेकडून " या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

२. वरील अधिनियमाच्या कलम २७ (ब) अन्वये समाज टीपेतील " शाखेकडून " या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम २७ (अ) अन्वये " शाखेने " या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम २८ अन्वये " शाखा " या शब्दाऐवजी " परिषद " हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.

(४) अशा स्थानिक चौकशीच्या अहवालाची नोंद केल्यानंतर आणि आवश्यक असेल अशी आणखी चौकशी केल्यानंतर ^१[परिषद] असा अर्ज व आपला अहवाल शिफारशीसह राज्य शासनाकडे पाठवील. त्यानंतर राज्य शासनास अशी मान्यता देता येईल किंवा ती नाकारता येईल किंवा त्यास योग्य वाटतील अशा शर्तीच्या अधीनतेने अशी मान्यता देता येईल. उपविधीखाली विहित करण्यात येतील अशा चिकित्सालयीन प्रशिक्षणाकरिता अशा सुविधांची तरतूद न करणा-या कोणत्याही परिसंस्थेस राज्य शासन मान्यता देणार नाही. राज्य शासनाचा निर्णय अंतीम राहिल.

(५) औषध वैद्यकशास्त्र, शल्यचिकित्साशास्त्र, प्रसूतीशास्त्र व स्त्रीरोगशास्त्र या विषयात आणि आयुर्वेदीय वैद्यकपद्धतीच्या किंवा युनानी वैद्यकपद्धतीच्या व्यवसायासाठी नैपुण्याचा पुरेसा दर्जा राखणे हे ^१[परिषदेचे] कर्तव्य असेल. असा दर्जा राखण्याच्या प्रयोजनासाठी ^१[परिषदेस] कोणत्याही मान्यताप्राप्त परिसंस्थांच्या नियामक मंडळास, किंवा प्राधिका-यांस मान्यताप्राप्त परिसंस्थेचे आणि तिच्याशी संलग्न असलेल्या रुग्णालयांचे निरीक्षण करण्यासाठी आणि घेतलेल्या परीक्षांपैकी सर्व किंवा कोणत्याही परीक्षेवर लक्ष ठेवण्यासाठी आणि त्यावेळी उपस्थित राहण्यासाठी याबाबत ^२[परिषदेने] नेमलेल्या निरीक्षकास किंवा वीक्षकांस, मग अशा व्यक्ती ^१[परिषदेच्या] सदस्य असोत किंवा नसोत, परवानगी देण्याबाबत विनंती करण्याचा प्राधिकार असेल. प्रत्येक मान्यताप्राप्त परिसंस्था ^१[परिषदेने] वेळोवेळी दिलेल्या निदेशांचे अनुपालन करील.

(६) निरीक्षक किंवा वीक्षक, कोणत्याही परीक्षा घेण्याच्या कामास हस्तक्षेप करणार नाही, परंतु ज्या कोणत्याही परीक्षेस ते हजर राहतील ती प्रत्येक परीक्षा पर्याप्त आहे किंवा अपर्याप्त आहे या विषयाचे आपले मत तसेच अशा परिसंस्थांच्या ज्या बाबींच्यासंबंधात कळविण्याविषयी ^१[परिषदेस] त्यांना फर्मावता येईल अशा इतर कोणत्याही बाबींविषयीचे आपले मत ^१[परिषदेस] कळवणे हे त्यांचे कर्तव्य असेल.

(७) ^१[परिषदेने] आपले निरीक्षक किंवा वीक्षक यांच्यामार्फत प्रत्येक मान्यताप्राप्त परिसंस्थेचे आणि अशा परिसंस्थेकडून घेण्यात आलेल्या प्रत्येक परीक्षेचे ^१[परिषद] आपला निरीक्षक किंवा वीक्षक यांच्याकडून पाच वर्षांतून निदान एकदातरी आणि ^१[परिषदेची] तशी इच्छा असल्यास वारंवार निरीक्षण करील.

(८) ^१[परिषद] अशा प्रत्येक अहवालाची एक प्रत ज्या परिसंस्थांच्यासंबंधात असा अहवाल पाठविण्यात आला असेल त्या परिसंस्थांच्या प्राधिका-याकडे पाठवील. तसेच अशा अहवालाची एक प्रत उक्त मंडळाने त्यावर जे कोणतेही अभिप्राय दिले असतील, त्यांसह राज्य शासनाकडे पाठवील.

(९) निरीक्षकास किंवा वीक्षकास नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे परिश्रमिक मिळेल. असे पारिश्रमिक ^१[परिषदेच्या] खर्चाचा भाग म्हणून देण्यात येईल.

परिसंस्थांची मान्यता काढून घेणे.

२८. (१) कोणतीही मान्यताप्राप्त परिसंस्था ^१[परिषदेच्या] आवश्यकतेनुसार प्रशिक्षणाचा पुरेसा दर्जा राखत नाही असे राज्य शासनास ^१[परिषदेच्या] अहवालावरून किंवा अन्यथा दिसून आले तर, राज्य शासनास प्रशिक्षणास आवश्यक तो दर्जा मिळविण्यासाठी ^१[परिषदेकडून] ठरविण्यात येईल अशा वाजवी मुदतीत उपाययोजना करण्याविषयी परिसंस्थेस निदेश देण्यात यावा असे ^१[परिषदेस] फर्मावता येईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम २८ अन्वये “शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम २९ अन्वये “शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.

(२) जर परिसंस्थेने करारनिविष्ट मुदतीत तसे करण्यात कसूर केली तर राज्य शासनास कोणत्याही वेळी अशा परिसंस्थेची मान्यता काढून घेण्याचा अधिकार असेल.

२९. (१) जर अनुसूचीत नमूद न केलेली एखादी पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा तशा प्रकारचा इतर कोणताही पुरस्कार देणा-या कोणत्याही विद्यापीठाने संस्थेने किंवा परिसंस्थेने विहित केलेला अभ्यासक्रम व परीक्षा ह्या अशा आहेत की, अशी पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा असा पुरस्कार मिळणा-या व्यक्तींना त्यामुळे वैद्यकशास्त्र, शल्यचिकित्साशास्त्र, प्रसूतीशास्त्र व स्त्रीरोगशास्त्र, धरून क्षमतेने व्यवसाय करण्यास आवश्यक ते ज्ञान व नैपुण्य प्राप्त होते असे राज्य शासनास ^१[परिषदेच्या] अहवालावरून किंवा अन्यथा दिसून आल्यास राज्य शासन वेळोवेळी **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे अनुसूचीत सुधारणा करणे आणि अशी कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र, किंवा पुरस्कार यांच्याबाबतीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्याप्रमाणे अशा शर्तीच्या (कोणतीही असल्यास) अधीनतेने, त्या अनुसूचित अशी कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार यांचा समावेश करण्याचा निदेश देणे विधिसंमत असेल.

(२) कोणतेही विद्यापीठ, संस्था किंवा परिसंस्था यांची त्यांनी दिलेली आयुर्वेदीय वैद्यकपद्धतीतील किंवा युनानी वैद्यक पद्धतीतील कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र, किंवा पुरस्कार यांचा अनुसूचीत समावेश केला जावा अशी इच्छा असल्यास, त्यास कलम २७, पोट-कलम (२) मध्ये तरतूद करण्यात आलेल्या रीतीने ^१[परिषदेकडे] अर्ज करता येईल आणि या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता, जणू काही विद्यापीठ, संस्था किंवा परिसंस्था, यांनी कलम २७ अन्वये मान्यतेसाठी अर्ज केला असावा त्याप्रमाणे ^१[परिषदेस] कलम २७ च्या पोट-कलम (३) ते (९) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेले सर्व अधिकार असतील.

(३) या कलमान्वये अनुसूचीत नमूद केलेली कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार, यासाठी कोणतेही विद्यापीठ, संस्था किंवा परिसंस्था यांनी विहित केलेला पाठ्यक्रम किंवा विहित केलेल्या परीक्षा या यथास्थिति वैद्यक शास्त्र, शल्यचिकित्साशास्त्र, प्रसूतीशास्त्र व स्त्रीरोगशास्त्र, यांतील व्यवसाय धरून आयुर्वेदीय वैद्यकपद्धती किंवा युनानी वैद्यकपद्धती यांच्या व्यवसायासाठी लागणा-या प्राविण्याचा पुरेसा दर्जा राखण्यास योग्य नाहीत असे ^१[परिषदेच्या] अहवालावरून किंवा अन्यथा कोणत्याही वेळी शासनास दिसून आल्यास, राज्य शासनाने **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे अशी कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार, अनुसूचीतून काढून टाकण्यासाठी कोणत्याही वेळी निदेश देणे, हे विधिसंमत असेल :

परंतु, प्रथम ^१[परिषदेशी] विचारविनियम केल्याशिवाय राज्य शासन पोट-कलम (१) अन्वये किंवा या पोट-कलमान्वये कोणतीही अधिसूचना काढणार नाही :

परंतु, आणखी अशे की, अनुसूचीत कोणतीही पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार काढून टाकण्यासाठी या पोट-कलमान्वये राज्य शासनाकडे कोणतीही शिफारस करण्यापूर्वी ^१[परिषदेला] विद्यापीठास, संस्थेस किंवा परिसंस्थेस, पदवी, पदविका, किंवा पुरस्कार यांसाठी ठरवलेल्या पाठ्यक्रमाचा व परीक्षेचा पुरेसा दर्जा राखण्यासाठी ^१[परिषदेकडून] विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे अशा वाजवी कालावधीत आणि तिच्याकडून निदेश देण्यात येईल त्याप्रमाणे उपाययोजना करण्यासाठी फर्माविता येईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३० अन्वये “ शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.

प्रकरण पाच

संकीर्ण

नियम. ३०. राज्य शासनाला या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियम करता येतील. ते आगाऊ प्रसिद्ध करण्याच्या शर्तीच्या अधीनतेने करता येतील.

(२) विशेषकरून आणि वरील अधिकारांच्या सर्वसाधारणतेस बाध न आणता अशा नियमात पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणत्याही बाबींसाठी तरतूद करता येईल.—

(अ) ^१[कलम ४, पोट-कलम (१) अन्वये परिषदेची] निवडणूक ज्यावेळी, ज्या ठिकाणी व ज्या रीतीने घेतली पाहिजे, ती वेळ, ते ठिकाण व ती रीत ;

(ब) कलम ९ चे पोट-कलम (१) अन्वये ^२[परिषदेच्या] सभा ज्या रीतीने बोलविण्यात, भरविण्यात व घेण्यात येतील ती रीत ;

^३[(क) कलम ११ अन्वये द्यावयाची फी व इतर भत्ते ;]

^४[(ड) कलम १४ च्या खंड (स) अन्वये परिषदेचे अधिकार, कर्तव्ये, कार्ये ;]

^५[(डअ) कार्यकारी समितीच्या सदस्यांची संख्या व पदावधी त्यांच्या नैमित्तिकरीत्या रिकाम्या झालेल्या जागा भरण्याची रीत व त्यांनी अनुसरावयाची कार्यपद्धती आणि ^६[कलम (१६-अ) अन्वये कार्यकारी समितीकडे प्रत्यायोजित केलेले परिषदेचे] अधिकार, कर्तव्ये व कार्ये ;]

(ई) नोंदवहीत ^७ * * * नमूद करावयाचा कोणताही अधिक तपशील ;

^८[(फ) कलमे १७ व १८-अ अन्वये नोंदणीसाठी व तात्पुरत्या नोंदणीसाठी अर्जाचे नमुने आणि अशा नमुन्यांसोबत द्यावयाची कागदपत्रे ;]

(ग) कलम १७ चे पोट-कलम (६) अन्वये नेमलेल्या समितीने चौकशी करण्याची रीत ;

(ह) नोंदणीच्या आणि ^९[तात्पुरत्या नोंदणीच्या] प्रमाणपत्राचे नमुने ;

(आय) कलम २० अन्वये चौकशी करण्याची रीत ;

(जे) कलम २० अन्वये नाव काढून टाकण्यात आलेल्या व्यवसायीचे नाव पुन्हा दाखल करण्याच्या शर्ती व त्याबाबतची फी ;

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३१ (अ) अन्वये “ कलम ३ चे पोट-कलम ” या मजकुराने सुरू होणा-या आणि “ शाखांच्या ” या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ३१ (ब) अन्वये “ मंडळाच्या व शाखेच्या ” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.
३. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ७ (अ) अन्वये मूळ खंडाऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.
४. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३१ (क) अन्वये मूळ खंडाऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.
५. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ७ (ब) अन्वये खंड (ड) नंतर हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.
६. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, यांच्या कलम ३१ (ड) अन्वये “ कलम १६-अ ” या शब्दांनी सुरू होणा-या आणि “ शाखेचे ” या शब्दांनी संपणा-या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
७. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १६ (अ) अन्वये “ व यादीत ” हा मजकूर वगळण्यात आला.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम १६ (ब) अन्वये मूळ खंड (फ) ऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.
९. वरील अधिनियमाच्या कलम १६ (क) अन्वये “ आणि यादीत नाव दाखल करण्याचा ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(के) कलम २०, पोट-कलम (८) च्या खंड (क) अन्वये न्यायसहायकास द्यावयाचे पारिश्रमिक ;
 (ल) कलम २१ चे पोट-कलम (३) अन्वये जादा अर्हता किंवा नावातील बदल यासंबंधीची नोंद करण्यासाठी आकारावयाची फी ;

१[* * * *]

(ओ) कलम २३ चे पोट-कलम (१) अन्वये वैद्यक व्यवसायींची यादी ज्या कालांतराने प्रसिद्ध करण्यात येते तो कालावधी ;

(पी) वैद्यक व्यवसायींच्या यादीचे व पुरवणी यादीचे नमुने आणि त्यात अंतर्भूत करावयाचा तपशील आणि कलम २३ चे पोट-कलम (३) अन्वये प्रसिद्ध करण्याची रीत ;

(क्यू) कलम २७, पोट-कलम (९) अन्वये निरीक्षकास किंवा वीक्षकास द्यावयाचे पारिश्रमिक ;

(आर) या अधिनियमान्वये विहित करावयाची किंवा विहित करता येईल अशी इतर कोणतीही बाब ;

(एस) या अधिनियमाच्या उद्देशांपैकी कोणताही उद्देश पार पाडणे.

१[(३) या कलमान्वये केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन अधिवेशनात मिळून एकूण ३० दिवसांची होईल एवढ्या मुदतीकरिता राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात आला. पाहिजे, आणि ज्या अधिवेशनात तो असा रीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी त्या नियमात कोणताही फेरफार करण्यास दोन्ही सभागृहे कबूल होतील किंवा तो नियम करण्यात येऊ नये म्हणून दोन्ही सभागृहे कबूल होतील आणि असा निर्णय शासकीय राजपत्रात अधिसूचित करतील तर तो नियम शासकीय राजपत्रात अशा निर्णयाची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात आल्याच्या तारखेपासून केवळ अशा सुधारलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल, किंवा यथास्थिती तो अंमलात येणार नाही, तथापि, असा कोणताही फेरफार किंवा रद्द करणे यामुळे उक्त अधिनियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करावयाची राहून गेलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या वैधतेस बाधा येणार नाही.]

३१. (१) १[परिषदेस] राज्य शासनाच्या पूर्वमंजूरीने पुढील बाबींसाठी या अधिनियमाच्या तरतुदींशी उपविधी किंवा तदन्वये केलेल्या नियमांशी विसंगत नसतील असे उपविधी करता येतील :-

(अ) तिने घ्यावयाच्या परीक्षा ;

(ब) परीक्षेस प्रवेश मिळण्याकरिता लागणारी अर्हता आणि परीक्षांचे पाठ्यक्रम ;

(क) उत्तीर्णतेचे मानक ;

(ड) जे परीक्षा उत्तीर्ण होतील त्यांना द्यावयाची पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा तशाच प्रकारचा पुरस्कार आणि अशी पदवी, पदविका, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार बहाल करण्याची रीत ;

(ई) ज्या भाषेत परीक्षा घेण्यात येईल ती भाषा ;

१. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५, च्या कलम ८ अन्वये खंड (म) व (न) वगळण्यात आले.

२. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७, कलम ८ अन्वये पोट-कलम (३) दाखल करण्यात आले.

३. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, याच्या कलम ३२ अन्वये “ शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदासह दाखल करण्यात आला.

(फ) नेमण्यात आलेले परीक्षक, प्राशिनक, नियामक व इतर व्यक्ती यांच्या नेमणुकीच्या शर्ती आणि त्यांना द्यावयाची फी, परीक्षांचे चालन व परीक्षांच्या चालनासाठी आकारावयाची फी ;

(ग) मान्यताप्राप्त परिसंस्थांमधील शिक्षकांच्या मान्यतेसंबंधीच्या शर्ती ;

(ह) मान्यताप्राप्त परिसंस्थांत प्रवेश द्यावयाच्या विद्यार्थ्यांची संख्या ;

(आय) मान्यताप्राप्त परिसंस्थांमध्ये ज्या भाषेत शिक्षण देण्यात येईल ती भाषा ;

(जे) या अधिनियमान्वये^१ [परिषदेला] आपल्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि कर्तव्ये व कार्ये पार पाडण्यासाठी आवश्यक असतील अशा इतर बाबी.

(२) राज्य शासनाला उपविधीचा मसुदा मिळाल्यानंतर ते उपविधी मंजूर करता येतील किंवा ते मंजूर करण्याचे नाकारता येईल किंवा त्यास योग्य वाटेल अशा फेरफारांच्या अधीनतेने ते मंजूर करता येतील किंवा ते अधिक विचाराकरिता^२ [परिषदेकडे] परत पाठविता येतील.

(३) सर्व उपविधी मंजूर करण्यात आल्यानंतर राज्य शासनाकडून शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात येतील.

(४) राज्य शासनाला शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे कोणताही उपविधी रद्द करता येईल.

राज्य
शासनाचे
नियंत्रण.

३२. (१) ^३[परिषदेने] अथवा तिच्या अध्यक्षाने ^३[किंवा उपाध्यक्षाने] या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार त्याला किंवा त्यास देण्यात आलेल्या कोणत्याही अधिकारांचा वापर करण्यामध्ये कसूर केली आहे किंवा अशा अधिकारांचा अतिक्रम किंवा दुरुपयोग केला आहे किंवा अन्यथा त्यांनी काम करण्याचे बंद केले आहे किंवा ते काम करण्यास असमर्थ आहेत असे राज्य शासनाला कोणत्याही वेळी दिसून आले तर त्यास अशी कसूर, असा अतिक्रम किंवा दुरुपयोग गंभीर स्वरूपाचा आहे असे वाटल्यास त्याचा तपशील यथास्थिति, ^४[परिषदेला] किंवा अध्यक्षाला ^५[किंवा उपाध्यक्षाला] कळवता येईल. राज्य शासन याबाबतीत ठरविलेले अशा वाजवी कालावधीत जर ^६[परिषद] किंवा अध्यक्ष ^६[किंवा उपाध्यक्ष] अशी कसूर, असा अतिक्रम किंवा दुरुपयोग सुधारण्यात कसूर करील तर राज्य शासनाला, अध्यक्षाला, ^६[किंवा उपाध्यक्षाला] काढून टाकता येईल किंवा ^६[परिषद] विसर्जित करता येईल आणि त्यास ^७[परिषदेच्या] सर्व किंवा कोणत्याही अधिकारांचा किंवा कर्तव्यांचा किंवा कार्याचा त्यास वाटेल अशा व्यक्तीकडून, त्यास योग्य वाटेल अशा ^८[दोन वर्षांहून] अधिक नसेल इतक्या कालावधीकरिता वापर करण्याची व पार पाडण्याची तजबीज करता येईल आणि ती ^९[नवीन परिषदेची] रचना करण्यासाठी उपाययोजना करील.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३२ अन्वये “ शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (एक) अन्वये “ मंडळ किंवा शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (दोन) अन्वये “ सभापती ” या शब्दाऐवजी “ उपाध्यक्ष ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
४. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (तीन) अन्वये “ मंडळ अथवा शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (चार) अन्वये “ किंवा सभापती ” या मजकुराऐवजी “ किंवा उपाध्यक्ष ” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
६. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (एक) अन्वये “ मंडळ किंवा शाखा ” याऐवजी “ परिषद ” हा शब्द त्याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसह दाखल करण्यात आला.
७. वरील अधिनियमाच्या कलम ३३ (अ) (पाच) अन्वये “ यथास्थिति मंडळ किंवा शाखा ” या मजकुराऐवजी “ परिषद ” हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
८. सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९, कलम ३ अन्वये “ एक वर्षांहून ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
९. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३ याच्या कलम ३३ (अ) (सहा) अन्वये “ यथास्थिति नवीन मंडळ किंवा नवीन शाखा ” या मजकुराऐवजी “ नवीन परिषद ” हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(२) या अधिनियमात किंवा नियमात किंवा उपविधीत काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर कोणत्याही वेळी राज्य शासनाला असे दिसून येईल की, या अधिनियमाखालील कोणत्याही अधिकारांचा वापर करण्याचा किंवा कोणतीही कर्तव्ये किंवा कार्ये पार पाडण्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आलेल्या [परिषदेची] किंवा कोणत्याही इतर प्राधिकरणाची विधिग्राह्यरीतीने रचना किंवा नेमणूक करण्यात आलेली नाही तर राज्य शासनाला अशा अधिकारांपैकी किंवा कार्यांपैकी कोणत्याही अधिकाराचा किंवा कोणत्याही कार्याचा त्यास योग्य वाटेल अशा व्यक्तींकडून व अशारीतीने व सहा महिन्यांहून अधिक नसेल इतक्या कालावधीकरिता व त्यास योग्य वाटतील अशा शर्तीच्या अधीनतेने वापर करण्याची व ती पार पाडण्याची तजवीज करता येईल.

प्रकरण सहा

सर्व वैद्यक व्यवसायींना लागू असणा-या सर्वसाधारण तरतुदी

*[३३. (१) त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात, कोणत्याही न्यायालयाच्या कोणत्याही न्यायनिर्णयात, हुकूमनाम्यात किंवा आदेशात काहीही अंतर्भूत असले तरी, जिचे नाव,—

(एक) या अधिनियमान्वये ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत ; किंवा

१९६० (दोन) मुंबई समचिकित्सा व जीवरसायन वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९५९, या अन्वये किंवा
चा समचिकित्सा किंवा जीवरसायन वैद्यक व्यवसायीच्या अर्हता आणि त्यांची नोंदणी याच्यासंबंधात
मुंबई राज्याच्या कोणत्याही भागात त्यावेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये तयार करण्यात
१२. आलेल्या आणि ठेवण्यात आलेल्या नोंदवहीत किंवा यादीत ; किंवा

१९६५ (तीन) महाराष्ट्र वैद्यक परिषद अधिनियम, १९६५ या अन्वये तयार करण्यात आणि ठेवण्यात
चा आलेल्या नोंदवहीत ; किंवा

महा. (चार) भारतीय वैद्यक परिषद अधिनियम, १९५६ या अन्वये तयार करण्यात आणि ठेवण्यात
४६. आलेल्या भारतीय वैद्यक नोंदवहीत ;

१९५६ नोंदण्यात आले असेल अशा वैद्यक व्यवसायीखेरीज इतर कोणतीही व्यक्ती राज्यामध्ये कोणत्याही
चा वैद्यकपद्धतीचा व्यवसाय करणार नाही ;
१०२.

परंतु, राज्य शासनास, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे असा निदेश देता येईल की, त्यास लादणे योग्य वाटेल अशा शर्तीच्या अधीनतेने व नियमांद्वारे विहित करण्यात येतील अशा फीच्या रकमा दिल्यानंतर या कलमातील तरतुदी, अशा अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या वर्गास किंवा कोणत्याही क्षेत्रास लागू होणार नाहीत ;

*[(२) जी कोणतीही व्यक्ती, पोट-कलम (१) च्या कोणत्याही तरतुदीचे उल्लंघन करील तिला अपराधसिद्धीनंतर,—

*[(अ) पहिल्या अपराधाकरिता, दोन वर्षांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि दोन हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु दहा हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या दंडाची ; आणि

(ब) दुस-या किंवा त्यानंतरच्या अपराधाकरिता, दहा वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि पंचवीस हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या दंडाची ;

शिक्षा होईल :

परंतु, अपराधसिद्धीच्या आदेशानंतरही उल्लंघन चालू राहिलेले असेल तर त्याबाबतीत असे उल्लंघन चालू राहिल त्या प्रत्येक दिवसांकरिता पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या आणखी दंडाची शिक्षा लादण्यात येईल.]

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३ याच्या कलम ३३ (ब) अन्वये “ मंडळाची किंवा शाखेची ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १७ अन्वये मूळ कलमाऐवजी कलम ३३ दाखल करण्यात आले.
३. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९, कलम ५ अन्वये मूळ पोट-कलम (२) ऐवजी पुढील पोट-कलम बदली दाखल करण्यात आले.
४. सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९ याच्या कलम २ अन्वये “ तिला अपराधसिद्धीनंतर ” या मजकुराने सुरू होणा-या आणि “ शिक्षा होईल ” या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात यावा.

नोंदणीकृत नसलेल्या व्यक्तींनी वैद्यकीय व्यवसाय करण्यास प्रतिबंध.

नोंदणीकृत
नसलेल्या
व्यक्तींनी
विवक्षित
नेमणुका धारण
न करणे.

^१[३३-अ. (१) ^२[त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी], जी व्यक्ती ^३[कलम ३३ मध्ये] निर्दिष्ट केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमांन्वये नोंदणी केलेली व्यवसायी नसेल. अशा कोणत्याही व्यक्तीस या प्रकरणाच्या प्रारंभानंतर पुढील कोणतीही नेमणूक धारण करता येणार नाही,—

(अ) सर्वस्वी ऐच्छिक अंशदानावर अवलंबून नसलेल्या कोणत्याही रुग्णालयातील, अपंगालयातील किंवा दवाखान्यातील भिषकं, शल्यचिकित्सक किंवा इतर वैद्यकीय अधिकारी ;

(ब) कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाचा आरोग्य वैद्यक अधिकारी ;

(क) कोणत्याही सार्वजनिक परिसंस्थेतील औषध वैद्यकशास्त्राचा, शल्यचिकित्सेचा, प्रसूतिशास्त्राचा शिक्षक,

^४[स्पष्टीकरण.—या पोटकलमाच्या प्रयोजनासाठी या अधिनियमान्वये नोंदलेल्या व्यवसायींमध्ये या अधिनियमान्वये ठेवण्यात आलेल्या किंवा नोंदवहीच्या भाग तीन खाली नोंदलेल्या व्यवसायीचा समावेश होणार नाही.]

^५[(२) जी कोणतीही व्यक्ती, पोटकलम (१) च्या तरतुदींचे उल्लंघन करील तिला अपराधसिद्धी-नंतर,

^६[(अ) पहिल्या अपराधाकरिता, दोन वर्षांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि दोन हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु दहा हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या दंडाची ; आणि

(ब) दुस-या किंवा त्यानंतरच्या अपराधाकरिता, दहा वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि पंचवीस हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या दंडाची ;

शिक्षा होईल :

परंतु, अपराधसिद्धीच्या आदेशानंतरही उल्लंघन चालू राहिलेले असेल तर त्याबाबतीत असे उल्लंघन चालू राहिल त्या प्रत्येक दिवसांकरिता पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या आणखी दंडाची शिक्षा लादण्यात येईल.]

नोंदणीकृत
व्यवसायी वैद्य
प्रमाणपत्रे
देण्यास किंवा
तज्ञ म्हणून
पुरावा देण्यास
सक्षम असणे.

३४. (१) त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, यथोचितरित्या अर्हताप्राप्त वैद्यक व्यवसायींनी कोणत्याही कायद्यांन्वये सही करणे किंवा अधिप्रमाणन करणे आवश्यक असलेले जन्म किंवा मृत्यू प्रमाणपत्र किंवा वैद्यकीय किंवा स्वास्थ्य प्रमाणपत्र किंवा कोणतेही इतर प्रमाणपत्र, हे,—

^७[(एक) या अधिनियमान्वये ठेवलेल्या नोंदवहीच्या भाग एक किंवा भाग दोन अन्वये ;]

^८[(दोन) महाराष्ट्र वैद्यक परिषद अधिनियम, १९६५ अन्वये ;]

१९६५
चा महा.
४६.

१. सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम ९ अन्वये कलम ३३-अ समाविष्ट करण्यात आले.
२. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १८-अ अन्वये “ निकट पूर्ववर्ती कलमात काहीही अंतर्भूत असले तरी ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१ कलम ६ (अ) अन्वये “ त्या कलमात ” या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
४. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १८-ब अन्वये हे स्पष्टीकरण समाविष्ट करण्यात आले.
५. सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ६-ब अन्वये मूळ पोटकलमाऐवजी हे पोटकलम बदली दाखल करण्यात आले.
६. सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९, याच्या कलम (३) अन्वये “ तिला अपराध सिद्धीनंतर ” या मजकुराने सुरू होणा-या आणि “ शिक्षा होईल ” या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात आला.
७. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १९ (अ) (एक) अन्वये मूळ खंडाऐवजी खंड (एक) दाखल करण्यात आले.
८. वरील अधिनियमाच्या कलम १९ (अ) (दोन) अन्वये मूळ खंडाऐवजी खंड (दोन) दाखल करण्यात आले.

- १९६० (तीन) मुंबई समचिकित्सा व जीवरसायन व्यवसायी अधिनियम, १९५९ अन्वये किंवा राज्याच्या
चा मुंबई कोणत्याही भागात समचिकित्सा किंवा जीवरसायन व्यवसायींच्या अर्हता व नोंदणी यासंबंधी त्यावेळी
१२. अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये ; किंवा
१९५६ (चार) भारतीय वैद्यक परिषद अधिनियम, १९५६ अन्वये ;
चा १०२. नोंदणी केलेल्या व्यवसायीने त्यावर सही केली असेल किंवा अधिप्रमाणन केले असेल, तरच फक्त
वैध असेल.

(२) ^१[त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी] पोट-
कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कायद्यांपैकी कोणत्याही कायद्यान्वये नोंदणी केलेल्या व्यवसायीव्यतिरिक्त
१९७२ इतर कोणतीही व्यक्ती मरणोत्तर चौकशीत किंवा कोणत्याही न्यायालयात भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम,
चा १. १८७२ याच्या कलम ४५ अन्वये तज्ञ म्हणून वैद्यक-विषयक किंवा प्रसूतीशास्त्र-विषयक कोणत्याही
बाबतीत साक्षी देण्यास अर्ह असणार नाही.

३५. (१) (एक) कायद्यान्वये स्थापन केलेले विद्यापीठ ;

(ब) या अधिनियमान्वये रचना केलेली ^१[परिषद] ;

१९१६ (क) भारतीय वैद्यक पदवी अधिनियम, १९१६ अन्वये विनिर्दिष्ट किंवा अधिसूचित केलेला प्राधिकारी ;
चा ७.

१९६० (ड) मुंबई समचिकित्सा व जीवरसायन व्यवसायी अधिनियम, १९५९ या अन्वये रचना करण्यात
चा मुंबई आलेले परीक्षक मंडळ किंवा राज्याच्या कोणत्याही भागात समचिकित्सा व जीवरसायन व्यवसायींच्या
१२. अर्हता व नोंदणी यासंबंधात त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये रचना करण्यात
आलेले इतर कोणतेही मंडळ ;

(इ) कोणतीही पदवी, पदविका, लायसन, प्रमाणपत्र किंवा तशाच प्रकारचा कोणताही पुरस्कार प्रदान
करण्यास, देण्यास किंवा काढण्यास राज्य शासनाने शक्ती प्रदान केलेला किंवा मान्यता दिलेला असा
सक्षम प्राधिकारी,—

यांच्या व्यतिरिक्त इतर कोणत्याही व्यक्तीस या पोटकलमाच्या खंड (अ), (ब), (क), (ड) किंवा

(ई) मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या मंडळाने किंवा परिसंस्थेने, दिलेली कोणतीही पदवी, पदविका,
लायसन, प्रमाणपत्र किंवा पुरस्कार यांच्याशी तंतोतंत जुळणारी किंवा त्याची सत्याभासी प्रतिकृती असलेली
^३[किंवा ती धारण करणारी व्यक्ती कोणत्याही वैद्यक पद्धतीनुसार व्यवसाय करण्यास अर्ह आहे असे
नमूद करणारी किंवा उपलक्षित करणारी] कोणतीही पदवी, पदविका, लायसन, प्रमाणपत्र किंवा तशाच
प्रकारचा कोणताही पुरस्कार प्रदान करता येणार नाही, देता येणार नाही किंवा काढता येणार नाही
किंवा प्रदान करण्याचा, देण्याचा किंवा काढण्याचा आपणास हक्क आहे अशी धारणा करून देता
येणार नाही.

(२) जी कोणतीही व्यक्ती पोटकलम (१) च्या तरतुदीचे व्यतिक्रमण करील तिला आणि जर अशारितीने
व्यतिक्रमण करणारी व्यक्ती ही अधिसंघ असेल आणि अशा अधिसंघाचा प्रत्येक सदस्य जाणूनबुजून
किंवा बुद्ध्या असे व्यतिक्रमण करण्याचा प्राधिकार देय असेल किंवा परवानगी देत असेल तर त्यास
दोषसिद्धी नंतर,—

(एक) पहिल्या अपराधाबद्दल एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाडी शिक्षा होईल.

(दोन) नंतरच्या अपराधाबद्दल सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुततीच्या कैदेची शिक्षा
किंवा दोन हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१. सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम १९ (ब) अन्वये पोटकलम (२) मध्ये सुरुवातीला हा
मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

२. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ३४ अन्वये “ शाखा ” या शब्दाऐवजी “ परिषद ” हा
शब्द दाखल करण्यात आले.

३. सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१ च्या कलम ४ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.

पदव्या, पदविका
किंवा लायसने
यांच्या
सत्याभासी
प्रतिकृती प्रदान
करणे, देणे
किंवा काढणे
हा अपराध
होय.

कोणत्याही व्यक्तीच्या नावापुढे कोणतीही उपाधी, वर्णन वगैरे जोडण्यास, तसे करणे प्राधिकृत नसल्यास प्रतिषेध.

३६. (१) कोणत्याही व्यक्तीस कोणत्याही वैद्यक पद्धतीची व्यवसाय करण्यासाठी त्याची अर्हता म्हणून पदवी, पदविका, लायसन किंवा प्रमाणपत्र किंवा तशाच प्रकारचा कोणताही पुरस्कार त्याने धारण केला आहे, असे उपलक्षित करणारी कोणतीही उपाधी, वर्णन, अक्षरे किंवा संक्षेप हे,—

(अ) अशी पदावी, पदविका, लायसन किंवा प्रमाणपत्र किंवा तशाच प्रकारचा कोणताही पुरस्कार ती प्रत्यक्ष धारण करीत नसल्यास ; आणि

(ब) अशी पदवी, पदविका, लायसन किंवा प्रमाणपत्र किंवा तशाच प्रकारचा कोणताही पुरस्कार, यांना,—

(एक) भारतात किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये मान्यता दिलेली नसल्यास, अथवा,

(दोन) कलम ३५ पोटकलम (१) यात उल्लेख केलेल्या कोणत्याही मंडळाने किंवा परिसंस्थेने तो प्रदान केला नसल्यास किंवा दिलेला नसल्यास किंवा काढलेला नसल्यास ; अथवा

(तीन) भारतीय वैद्यक परिषदेने मान्यता दिलेली नसल्यास, ^१[किंवा

(चार) भारतीय वैद्यक केंद्रीय परिषदेने मान्यता दिलेली नसल्यास]

आपल्या नावापुढे जोडता येणार नाही.

^२[(२) जी कोणतीही व्यक्ती पोटकलम (१) च्या तरतुदींचे उल्लंघन करील, तिला एक वर्षापेक्षा कमी नसेल परंतु तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि एक हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या दंडाची; आणि उल्लंघन चालू राहिलेले असेल त्याबाबतीत, अशा पहिल्या उल्लंघनांच्या अपराधसिद्धीनंतर, ते उल्लंघन चालू राहिले त्या प्रत्येक दिवसाकरिता दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या आणखी दंडाची शिक्षा होईल.]

३७. * * *

अपराधांची दखल घेणे.

या अधिनियमान्वये काम करणा-या व्यक्तींना हानिरक्षण.

३८. या अधिनियमाखाली सर्व अरकाध ^४[दखलपात्र व बेजमानती.]

३९. या अधिनियमान्वये किंवा तदन्वये केलेले नियम किंवा उपविधी या अन्वये सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचा इरादा असलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध कोणताही दावा, खटला किंवा इतर वैध कारवाई करता येणार नाही.

प्रकरण सात

निरसन व संक्रमणकालीन तरतुदी

निरसन व व्यावृत्ती.

४०. (१) या प्रकरणाच्या तरतुदींच्या अधीनतेने, नेमलेल्या दिवशी,—

(अ) राज्याच्या मुंबई प्रदेशात प्रयुक्त असल्याप्रमाणेचा मुंबई-वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ ; १९३८ चा मुंबई २६.

(ब) राज्याच्या विदर्भ विभागात प्रयुक्त असल्याप्रमाणे मध्यप्रांत व व-हाडचा आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४७ ; १९४८ चा मध्यप्रांत व व-हाड ४.

(क) राज्याच्या हैद्राबाद प्रदेशात प्रयुक्त असल्याप्रमाणेचा वैद्यक अधिनियम ; १९१२ फसलीचा हैद्राबाद १.

- सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०, कलम २० अन्वये “ किंवा ” हा शब्द व खंड चार समाविष्ट करण्यात आला.
- सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ७ अन्वय पोटकलम (२) ऐवजी हे कलम बदलीदाखल करण्यात आले.
- सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४०, कलम २ अन्वये कलम ३७ वगळण्यात आले.
- सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९ याच्या कलम ४ अन्वये “ दखली ” या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आला.

(२) कलम ४४ चे पोटकलम (२) च्या तरतुदींच्या अधीनतेने, नेमलेल्या दिवशी राज्य शासन आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील त्याप्रमाणे कोणतीही शाखा, मंडळ किंवा वैद्यक परिषद यांजकडून किंवा उक्त अधिनियमान्वये अशी परीक्षा घेण्यात सक्षम असलेल्या तशाच प्रकारच्या संस्थेकडून घेण्यात येणा-या परीक्षांसंबंधी पोटकलम (१) अन्वये निरसित करण्यात आलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये केलेले नियम, उपविधी, विनियम अथवा काढलेले कोणतेही आदेश किंवा इतर कोणतेही लेख या अधिनियमांच्या तरतुदींशी विसंगत नसतील तेथवर, या अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदीअन्वये व तरतुदींच्या प्रयोजनासाठी करण्यात किंवा काढण्यात आले आहेत, असे मानण्यात येईल आणि या अधिनियमान्वये केलेले कोणतेही नियम किंवा उपविधी किंवा इतर आदेश याद्वारे ते अधिक्रांत करण्यात आले नसतील तर, आणि अधिक्रांत करण्यात येईल तोपर्यंत त्याप्रमाणे अंमलात असतील. उक्त अधिनियमान्वये करण्यात किंवा काढण्यात आलेले इतर सर्व नियम, उपविधी, विनियम, आदेश किंवा इतर कोणतेही लेख हे नेमलेल्या दिवशी व त्या दिवासापासून अंमलात असण्याचे बंद होईल.

(३) नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वी अंमलात असलेली,—

१९३८
चा मुंबई
२६.
(एक) राज्याच्या मुंबई प्रदेशात प्रयुक्त असल्याप्रमाणेचा मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ अन्वये ; आणि

१९४८
चा
मध्यप्रांत
व
व-हाड
४.
(दोन) राज्याच्या विदर्भ विभागात प्रयुक्त असल्याप्रमाणेचा मध्यप्रांत व व-हाडचा व आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४७ अन्वये,

ठेवलेली किंवा तयार केलेली किंवा ठेवण्यात व तयार करण्यात आली असल्याचे मानण्यात आलेली नोंदवही ही, कलम १७ अन्वये, तयार करण्यात आलेली नोंदवही त्या कलमाचे पोटकलम (९) अन्वये अंमलात येईपर्यंत, या अधिनियमाखालील नोंदवही आहे, असे मानण्यात येईल.

(४) पोटकलम (१) चा खंड (अ) अन्वये निरसित करण्यात आलेल्या अधिनियमान्वये ठेवण्यात आलेली किंवा ठेवण्यात आल्याचे मानण्यात आलेली व नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वी अंमलात असलेली यादी ही, कलम १८ अन्वये तयार करण्यात आलेली यादी, कलम १८, पोटकलम (३) आणि कलम १७, पोटकलम (९) अन्वये अंमलात येईपर्यंत, या अधिनियमाखालील यादी आहे, असे मानण्यात येईल.

(५) नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वी अस्तित्वात असलेल्या आणि पोटकलम (१) अन्वये निरसित करण्यात आलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये केलेली, काढलेली किंवा दिलेली कोणतीही नेमणूक, अधिसूचना, नोटीस, आदेश किंवा नमुना या अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसेल तेथवर, या अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदीअन्वये करण्यात, काढण्यात किंवा देण्यात आल्याचे मानण्यात येईल आणि या अधिनियमान्वये करण्यात आलेली कोणतीही नेमणूक, काढण्यात आलेली अधिसूचना, नोटीस, किंवा देण्यात आलेला आदेश व नमुना यांच्याद्वारे अधिक्रांत करण्यात आला नसेल तर, व अधिक्रांत करण्यात येईतोपर्यंत त्याप्रमाणे संपूर्ण राज्यभर अंमलात असेल.

हक्क, कर्तव्ये, इत्यादी परिषदेकडे निहित होणे व व्यावृत्ती.

१[४१. (१) महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून १९८२ चा महा. २३.

व त्या तारखेस (या कलमात यापुढे ज्याचा “ प्रारंभाचा दिनांक ” असा निर्देश करण्यात आला आहे) पुढील परिणामस्वरूप गोष्टी होतील, म्हणजेच,—

(अ) कलम ३, पोटकलम (२) अन्वये विसर्जित करण्यात आलेल्या मंडळाचे व शाखेचे (ज्यांचा या कलमात “ विसर्जित मंडळ व शाखा ” असा निर्देश करण्यात आला आहे) सर्व हक्क प्रारंभाच्या दिनांकास कलम ३, पोटकलम (१) अन्वये स्थापन करण्यात आलेल्या परिषदेकडे (यात यापुढे जिचा निर्देश “ परिषद ” असा करण्यात आला आहे) निहित होतील ;

(ब) प्रारंभाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वीच्या दिवशी जी स्थावर किंवा जंगम मालमत्ता विसर्जित मंडळाकडे व शाखेकडे निहित असेल ती सर्व मालमत्ता त्या दिवशी, अंमलात असलेल्या सर्व मर्यादांच्या व शर्तीच्या अधीनतेने उक्त परिषदेकडे निहित होईल ;

(क) विसर्जित मंडळास व शाखेस कोणत्याही कारणास्तव येणे असलेल्या सर्व रकमा परिषदेकडून वसूल करण्याजोग्या असतील आणि महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ अंमलात १९८२ चा महा. २३.

आला नसता तर विसर्जित मंडळास व शाखेस, जी कोणतीही उपाययोजना करता आली असती किंवा जी कोणतीही कार्यवाही दाखल करता आली असती, ती कोणतीही उपाययोजना करण्यास किंवा कार्यवाही दाखल करण्यास परिषद सक्षम असेल ;

(ड) प्रारंभाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वी विसर्जित मंडळाने व शाखेने किंवा त्यांच्यावतीने काढलेली व उक्त दिवशी अस्तित्वात असलेली सर्व ऋणे, पत्करलेली दायित्त्वे, आबंधने ही या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये परिषदेस प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून परिषदेने काढलेली किंवा पत्करलेली आहेत असे मानण्यात येईल आणि तदनुसार ती प्रवर्तनात राहतील ;

(ई) प्रारंभाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वी कोणत्याही प्राधिकरणापुढे किंवा अधिका-यापुढे प्रलंबित असलेल्या सर्व कार्यवाह्या व बाबी या, अशा कार्यवाह्या व बाबी दाखल करून घेण्यास सक्षम असलेल्या महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ अन्वये सुधारण्यात आल्याप्रमाणे या १९८२ चा महा. २३.

अधिनियमाखालील तत्सम प्राधिकरणाकडे किंवा अधिका-याकडे हस्तांतरित झाल्या असल्याचे व त्या त्याच्यापुढे चालू असल्याचे मानण्यात येईल ;

(फ) विसर्जित मंडळाने व शाखेने किंवा त्यांच्यावतीने दाखल केलेले व त्यांच्याविरुद्ध दाखल करण्यात आलेले सर्व खटले आणि विसर्जित मंडळाच्या व शाखेच्या वतीने विसर्जित मंडळाने व शाखेने त्यांच्याविरुद्ध किंवा अशा विसर्जित मंडळाच्या व शाखेच्या कोणत्याही अधिका-याने किंवा त्यांच्याविरुद्ध दाखल करण्यात आलेले व प्रारंभाच्या दिनांकाला प्रलंबित असलेले सर्व दावे व इतर वैध कार्यवाह्या परिषदेकडून व परिषदेविरुद्ध चालू ठेवण्यात येतील ;

(ग) प्रारंभाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वी, विसर्जित मंडळाच्या व शाखेच्या नोकरित असलेला प्रबंधक आणि इतर सर्व अधिकारी व कर्मचारी हे, परिषदेने नेमलेले प्रबंधक आणि अधिकारी व कर्मचारी होतील आणि प्रारंभाच्या दिनांकास त्यांना जे वेतन व भत्ते मिळण्याचा हक्क होता ते वेतन व भत्ते त्यांना मिळतील आणि ते ज्या सेवाविषयक व निवृत्ती लाभविषयक शर्तीच्या अधीन असतील त्याच शर्तीच्या ते अधीन राहतील.

परंतु,—

(एक) प्रारंभाच्या दिनांकापूर्वी अशा प्रबंधकाने, अधिका-याने व कर्मचा-याने केलेली सेवा ही परिषदेकडे केलेली सेवा आहे असे मानण्यात येईल ;

(दोन) परिषदेच्या मते जर कोणत्याही अधिका-याची किंवा कर्मचा-याची सेवा ही, राज्य शासनाने परिषदेच्या कामाच्या प्रमाणाच्या संदर्भात मंजूर केलेल्या नवीन कर्मचारी वर्गारचनेच्या दृष्टीने अतिरिक्त ठरत असल्याने आवश्यक नसेल तर, किंवा त्यांच्याकडील सेवेसाठी आवश्यक असलेल्या गोष्टींना अनुरूप अशी नसेल तर, परिषद राज्य शासनाच्या पूर्व मान्यतेने असा कोणताही अधिकारी किंवा कर्मचारी सेवेतून कमी करील आणि सेवेतून अशा प्रकारे कमी केलेल्या कोणत्याही अधिका-यास किंवा कर्मचा-यास महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ अधिनियमित करण्यात आला नसता तर विसर्जित मंडळाच्या किंवा शाखेच्या सेवेतून त्यास असमर्थ झाल्यामुळे कमी करण्यात आले असता, जी रजा निवृत्तिवेतन, उपदाने किंवा इतर लाभ मिळण्याचा हक्क असता ती रजा, निवृत्तिवेतने, उपदाने व लाभ मिळण्याचा हक्क असेल आणि परिषद राज्य शासनाच्या मंजूरीने ठरविले इतकी भरपाईची जादा रक्कम मिळू शकेल ;

१९८२ चा
महा. २३.

(ह) या अधिनियमान्वये केलेली व प्रारंभाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वी अंमलात असलेली कोणतीही नेमणूक, काढलेली कोणतीही अधिसूचना, नोटीस, आदेश, केलेला कोणताही नियम, उपविधी, ठेवलेली कोणतीही नोंदवही, दिलेले कोणतेही नोंदणीप्रमाणपत्र, मान्यता किंवा नमुना या गोष्टी महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ अन्वये सुधारण्यात आलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसतील तेथवर आणि महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ अन्वये सुधारण्यात आलेल्या या अधिनियमान्वये केलेली नेमणूक, काढलेली अधिसूचना, नोटीस, आदेश, केलेला नियम, उपविधी, ठेवलेली नोंदवही, दिलेले नोंदणीप्रमाणपत्र इत्यादी किंवा मंजूर केलेली मान्यता इत्यादीद्वारे अधिक्रांत करण्यात आल्या नसतील तर त्या तशा रीतीने अधिक्रांत करण्यात येईतोवर अंमलात राहतील.]

१९८२ चा
महा. २३.

१९८२ चा
महा. २३.

१४२. शाखा विसर्जित करणे आणि नवीन शाखेची स्थापना. [वगळण्यात आले.]

१४३. प्रबंधकांसंबंधी तरतूद. [वगळण्यात आले.]

१४४. परीक्षेसंबंधी तरतूद. [वगळण्यात आले.]

१४५. मान्यताप्राप्त परिसंस्थांसंबंधी तरतूद. [वगळण्यात आले.]

१४६. हक्क, कर्तव्ये इत्यादी निहित करणे. [वगळण्यात आले.]

१९८२ चा
महा. २३. ४७. ^१[महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी (सुधारणा) अधिनियम, १९८२ याद्वारे सुधारणा केलेल्या] या अडचण दूर करण्याचा अधिकार. अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करताना ^२[उक्त सुधारणा अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत] कोणतीही अडचण निर्माण झाल्यास अशी अडचण दूर करण्यासाठी राज्य शासनाला त्या प्रसंगी आवश्यक असेल त्याप्रमाणे जी कोणतीही गोष्ट करणे आवश्यक व इष्ट आहे असे त्यास वाटेल अशी कोणतीही गोष्ट आदेशाद्वारे करता येईल.

१. सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, याच्या कलम ३६ अन्वये कलमे ४२, ४३, ४४, ४५, ४६ वगळण्यात आले.

२. वरील अधिनियमाच्या कलम ३७ अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

अनुसूची

[कलमे १५, १७, २१, २९ व ४४ पहा]

ज्या अर्हता धारण केल्यामुळे एखादी व्यक्ती नोंदणीसाठी हक्कदार होते त्या अर्हता

भाग “अ”

प्रगत झालेल्या आधुनिक पद्धतीची जोड देऊन केलेल्या पाठ्यक्रमासह आयुर्वेदीय वैद्यकपद्धतीच्या संबंधातील अर्हता :—

(अ) ज्यात प्रवेश मिळविण्यासाठी इंटर सायन्स (ब गट) ही अर्हता ठेवलेली आहे ; किंवा

(ब) ज्यात प्रवेश मिळविण्यासाठी मॅट्रिक किंवा एस. एस. सी. परीक्षा किंवा तत्सम परीक्षा ही अर्हता ठेवलेली आहे, मात्र असा पाठ्यक्रम सहा किंवा त्याहून अधिक वर्षे मुदतीचा असेल.

अनुक्रमांक	प्राधिकरण	अर्हता	नोंदणीसाठी संक्षिप्त नाव व नोंदणीच्या शर्ती कोणत्याही असल्यास
(१)	(२)	(३)	(४)
१	बनारस हिन्दू विद्यापीठ, बनारस.	(१) वैद्यक व शल्यचिकित्सा या विषयाचा स्नातक होऊन मिळवलेली आयुर्वेदाचार्य. (२) वैद्यक व शल्यचिकित्सा हे विषय घेऊन मिळविलेली आयुर्वेदाचार्य. (३) आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्सा हे विषय घेऊन मिळविलेली आयुर्वेदाचार्य.	अ. एम.बी.एस. (बनारस) (ही अर्हता १९५२ मध्ये किंवा त्यानंतर देण्यात आली असेल. तरच मान्यताप्राप्त ठरेल). अ.एम.एस. (बनारस). अ.एम.एम.एस. (बनारस).
२	पुणे विद्यापीठ.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	बी.अ.एम.एस. (पुणे).
३	मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ अन्वये स्थापन केलेली आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यकपद्धतीची शाखा [आणि २३ ऑक्टोबर १९६१ रोजी व त्यानंतर महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थापन झालेली महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यकपद्धतीची शाखा].	आयुर्वेदीय वैद्यक शाखेचा स्नातक.	जी.एफ.ए.एम. (मुंबई).
४	स्वदेशी वैद्यक महाविद्यालय, मद्रास.	स्वदेशी वैद्यक महाविद्यालय याचा स्नातक.	जी.सी.आय.एम. (मद्रास).
५	टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे.	आयुर्वेदीय पारंगत.	अ.व्ही.पी. (पुणे).

१. शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी-१०६१/युनिफिकेशन, दि. २९ जानेवारी १९६२ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
१[६	आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धतीची शाखा, गुजरात].	आयुर्वेदीय वैद्यक शाखेचा स्नातक.	जी.एफ.ए.एम. (गुजरात).
१[७	केरळ विद्यापीठ	आयुर्वेदीय वैद्यक शाखेचा स्नातक.	बी.ए.एम. (केरळ).
८	गुजरात विद्यापीठ.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (गुजरात).
९	नागपूर विद्यापीठ.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (नागपूर)].
१०	रविशंकर विद्यापीठ, रायपूर.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक [रावी] (आयुर्वेदाचार्य).	बी.ए.एम.एस. [रावी] (ही अर्हता १ जून १९६८ रोजी किंवा त्यानंतर विद्यापीठाने प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
११	महाराष्ट्र आयुर्वेद शाखा व युनानी वैद्यक पद्धती, मुंबई.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (महा. शाखा).
१२	मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम. अँड एस.
१३	शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम.अँड एस.
१४	इंदोर विद्यापीठ (मध्यप्रदेश).	आयुर्वेद संकाय (आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्स्या यांसह आयुर्वेद स्नातक).	बी.ए.एम.एस.
१५	जबलपूर विद्यापीठ (मध्यप्रदेश).	आयुर्वेदीय वैद्यक शल्यचिकित्स्या स्नातक.	बी.ए.एम.एस.
१६	कानपूर विद्यापीठ (उत्तर प्रदेश).	“आयुर्वेदाचार्य” आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्स्या यांसह आयुर्वेद स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (कानपूर).
१७	सागर विद्यापीठ (मध्यप्रदेश).	“आयुर्वेदाचार्य” आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्स्या यांसह आयुर्वेद स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (सागर) (ही अर्हता १९७२ साली किंवा त्यानंतर देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
१८	विक्रम विद्यापीठ, उज्जैन (मध्यप्रदेश).	आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्स्या यांसह आयुर्वेद स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (ही अर्हता १९७१ पूर्वी विद्यापीठाने प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).

१. शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. बीएमपी १२६१/४६५८७-एच, दि. २७ मार्च १९६२ अन्वये ही नोंद समाविष्ट करण्यात आली.
२. शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी १३६४/१९५६९-एच, दि. २८ मार्च १९६४ अन्वये नोंदी ७ ते ९ समाविष्ट करण्यात आल्या.

[भाग—अ—१

भारतीय केंद्रीय वैद्यक परिषदेकडून शिफारस करण्यात आलेल्या भारतीय वैद्यक पद्धतीतील आयुर्वेदातील अर्हता

अनुक्रमांक	प्राधिकरण	अर्हता	नोंदणीसाठी संक्षिप्त नाव व नोंदणीच्या शर्ती कोणत्याही असल्यास
(१)	(२)	(३)	(४)
१	नागपूर विद्यापीठ.	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (नागपूर) (१९७१) व १९७२ साली प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ५½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
२	पुणे विद्यापीठ	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (पुणे) (१९७१ व १९७२ साली प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ६½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
३	मुंबई विद्यापीठ	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (मुंबई) (१९७३ आणि त्यानंतरच्या वर्षात प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ७½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
४	नागपूर विद्यापीठ	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (नागपूर) (१९७३ आणि त्यानंतरच्या वर्षात प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ७½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
५	पुणे विद्यापीठ	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (पुणे) (१९७३ आणि त्यानंतरच्या वर्षात प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ७½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
६	मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (मराठवाडा) (१९७३ आणि त्यानंतरच्या वर्षात प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ७½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
७	शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एस.एम. (मराठवाडा) (१९७३ आणि त्यानंतरच्या वर्षात प्रवेश देण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांना ७½ वर्षात ही पदवी देण्यात येते).
८	गुजरात आयुर्वेद विद्यापीठ, जामनगर (गुजरात).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (जामनगर) (१९८२ पासून पुढे).
९	कुरुक्षेत्र विद्यापीठ, कुरुक्षेत्र (हरियाणा).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (कुरुक्षेत्र) (१९८२ पासून पुढे).

- शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी-२५७६/४७८७/पीएच-७, दि. ७ नोव्हेंबर १९७७ अन्वये भाग-अ-१ जादा दाखल करण्यात आला.
- शासकीय अधिसूचना, वैद्यकीय शिक्षण व औषधीद्रव्ये विभाग, क्र. एसीटी/१७८४/१९३/एमइडी-८, दि. १२ एप्रिल १९८४ अन्वये या नोंदी जादा दाखल करण्यात आल्या.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
१०	महर्षी दयानंद विद्यापीठ, रोहटक (हरियाणा).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (रोहटक) (१९८२ पासून पुढे).
११	म्हैसूर विद्यापीठ, म्हैसूर (कर्नाटक).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (म्हैसूर) (१९८२ पासून पुढे).
१२	संबळपूर विद्यापीठ, बुर्ला संबळपूर (ओरिसा).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (संबळपूर) (१९८० पासून पुढे).
१३	गुरुनानकदेव विद्यापीठ, अमृतसर (पंजाब).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (अमृतसर) (१९८२ पासून पुढे).
१४	पंजाब विद्यापीठ, पतियाळा (पंजाब).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (पतियाळा) (१९७६ पासून पुढे).
१५	राजस्थान विद्यापीठ, जयपूर (राजस्थान).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (जयपूर) (१९८० पासून पुढे).
१६	लखनौ विद्यापीठ, लखनौ (उत्तरप्रदेश).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (लखनौ) (१९८२ पासून पुढे).
१७	बिहार विद्यापीठ, मुजफ्फरपूर, (बिहार).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (मुजफ्फरपूर) (१९८१ पासून पुढे).
१८	कामेश्वरसिंग दरभंगा संस्कृत विद्यापीठ, दरभंगा (बिहार).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (दरभंगा) (१९८१ पासून पुढे).]
^१ [१९	अमरावती विद्यापीठ (महाराष्ट्र).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (१९८८ पासून पुढे).]
^२ [२०	उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, (जळगाव).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस.]
^३ [२१	भारती विद्यापीठ (मानीव विद्यापीठ), पुणे.	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	बी.ए.एम.एस. (२००० पासून पुढे).]
^४ [२२	मध्यप्रदेश आयुर्वेदीय मंडळ आणि युनानी वैद्यक व निसर्गोपचार पद्धती, भोपाळ (म.प्र.).	“आयुर्वेदाचार्य” (आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्स्या स्नातक).	ए.व्ही.एम.एस. (१९७१ ते १९७६ पासून आणि १९७८ ते १९८४ पर्यंत).]

- शासकीय अधिसूचना, एम.इ. व डी.डी. क्र. सीआयएम-१०८९/४९३/एमईडी-८, दि. २६ मे १९८९ अन्वये ही नोंद जादा दाखल करण्यात आली.
- शासकीय अधिसूचना, एम.इ. व डी.डी. क्र. सीआयएम-१०९७/५८७/१००/९७, अधिनियम, दि. २७ मे १९९७ अन्वये ही नोंद समाविष्ट करण्यात आली.
- शासकीय अधिसूचना, एम.इ. व डी.डी. क्र. सीआयएम-२०००/७४७/सीआर १४५/२०००/अधिसूचना, दि. २९ सप्टेंबर २००१ अन्वये ही नोंद समाविष्ट करण्यात आली.
- शासकीय अधिसूचना, एम.इ. व डी.डी. क्र. सीआयएम. २०००/६६५/सीआर १०९/२०००/अधिनियम, दि. ८ नोव्हेंबर २००१ अन्वये ही नोंद समाविष्ट करण्यात आली.

भाग “ब”

ज्यात प्रवेश मिळण्यासाठी मॅट्रिक किंवा एस.एस.सी. किंवा तत्सम परीक्षा ही अर्हता ठेवलेली आहे अशा प्रगत आधुनिक पद्धतीची जोड देऊन केलेल्या पाठ्यक्रमासह आयुर्वेदीय वैद्यक पद्धतीच्या संबंधातील अर्हता

अनुक्रमांक	प्राधिकरण	अर्हता	नोंदणीसाठी संक्षिप्त नाव व नोंदणीच्या शर्ती, कोणत्याही असल्यास
(१)	(२)	(३)	(४)
१	मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ अन्वये स्थापन केलेली आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यकपद्धती शाखा.	आयुर्वेद-विशारद.	बी.ए.एस.एफ. (मुंबई).
२	मध्यप्रांत व व-हाड आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९४७ (सन १९४८ चा मध्यप्रांत व व-हाड अधिनियम क्र. ४), अन्वये स्थापन केलेले आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धतीचे, विदर्भ मंडळ, [आणि २३ ऑक्टोबर १९६१ रोजी व त्यानंतर महाराष्ट्र, वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थापन झालेली महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धतीची शाखा].	[आधुनिक वैद्यक व शल्यचिकित्सा या विषयासह आयुर्वेद स्नातक, आयुर्विज्ञानाचार्य].	बी.ए.एम.एस. (विदर्भ).
३.	वैद्यक अधिनियम (सन १३१२ फसलीचा हैद्राबाद अधिनियम, क्र. १) अन्वये केलेल्या नियमांनुसार स्थापन केलेले भारतीय वैद्यक मंडळ, हैद्राबाद (दक्षिण).	आयुर्वेद-विशारद, शासकीय महाविद्यालय, हैद्राबाद.	ए.व्ही.व्ही. (हैद्राबाद).
४	टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे.	आयुर्वेद विशारद.	ए.व्ही.व्ही. (पुणे) (ही अर्हता सन १९४४ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
५	आयुर्वेद महाविद्यालय, अहमदनगर.	आयुर्वेदतीर्थ.	ए.टी. (नगर) (ही अर्हता सन १९४२ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
६	आर्याग्ल, वैद्यक महाविद्यालय, सातारा.	आयुर्वेद विशारद.	ए.व्ही.व्ही. (सातारा) (ही अर्हता सन १९४२ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).

- शासकीय अधिसूचना, नगर विकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी-१०६१/युनिफिकेशन, दि. २९ जानेवारी १९६२ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
- शासकीय अधिसूचना, नगर विकास आरोग्य व गृह विभाग, क्र. एमएमपी-११६८/एच, दि. १६ डिसेंबर १९६८ अन्वये हे शब्द बदली दाखल करण्यात आले.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
७	यु.पी. आयुर्वेद महाविद्यालय, पाटण (बडोदे संस्थान).	गृहीत आयुर्वेदशास्त्र.	एल.ए.एम. (पाटण) (ही अर्हता सन १९४२ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
८	गुरुकुल विद्यापीठ, कांगरी.	आयुर्वेदालंकार.	ए.एल. (कांगरी) (ही अर्हता—(अ) सन १९२६ नंतर परंतु, १९५२ पूर्वी देण्यात आली असेल. (ब) जून, १९५२ पूर्वी विद्यापीठाने प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना सन १९५२ नंतर देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)
९	भारतीय वैद्यक परीक्षक मंडळ, मद्रास.	भारतीय वैद्यक लायसेन्सिएट.	एल.आय.एम., (मद्रास).
१०	स्थानिक स्वयंशासन व सार्वजनिक आरोग्य विभाग क्र. एयुसी-४८५९/७३७५/३१४७४-एच, दि. ३१ डिसेंबर १९५९ मुंबई शासन निर्णयाद्वारे नियुक्त केलेली तदर्थ समिती [आणि २३ ऑक्टोबर १९६१ रोजी व त्यानंतर महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थापन झालेली महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धतीची शाखा].	[आयुर्वेद-विशारद (आयुर्वेदीय वैद्यक शाखेचा स्नातक, नांदेड.]	[ए.बी.व्ही. (जी.सी.ए.एम.), नांदेड.]
११	भारतीय वैद्यक मंडळ, यु.पी.	(१) भारतीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक. (२) भारतीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा पदविका.	बी.आय.एम.एस. (यु.पी.). डी.आय.एम.एस. (यु.पी.).
१२	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, पटणा.	आयुर्वेदाचार्य व आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्य शल्यचिकित्सा स्नातक.	जी.ए.एम.एस. (पटणा).
१३	आयुर्वेद व महाविद्यालय, दिल्ली.	(१) आयुर्वेदाचार्य धन्वंतरी. (२) भिषगाचार्य धन्वंतरी.	
१४	शासकीय आयुर्वेद शाळा व महाविद्यालय, म्हैसूर.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक, लायसेन्सिएट.	एल.ए.एम.एस. (म्हैसूर).

- शासकीय अधिसूचना, नगर विकास व आरोग्य विभाग क्र. एमएमपी. १०६१/युनिफिकेशन, दि. २९ जानेवारी १९६२ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
- शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, व आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एडीआर-४६६८/७५९२०/एच, दि. २० मे १९६९ अन्वये हे शब्द बदली दाखल करण्यात आले.
- शासकीय अधिसूचना, नगर विकास व आरोग्य विभाग क्र. एमएमपी-१०६१/६३०२४/एच, दि. १७ जून १९६३ अन्वये ११ ते १५ या नोंदी समाविष्ट करण्यात आल्या.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
१५	आयुर्वेद वैद्यक शाखा, बंगाल.	(१) आयुर्वेदीय राज्य शाखेचा सदस्य. (२) आयुर्वेदीय राज्य शाखेचा सन्मान्य सदस्य.	एम.ए.एस.एफ. (बंगाल). एफ.ए.एस.एफ. (बंगाल).
^१ [१६	केरळ विद्यापीठ.	आयुर्वेदीय वैद्यक पदविका.	डी.ए.एम. (केरळ).
१७	भारतीय वैद्यक मंडळ, उत्तर प्रदेश.	आयुर्वेदाचार्य, वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	ए.एम.बी.एस.यु.पी. (ही अर्हता सन १९५६ नंतर देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.).
^२ [१८	जे. बी. अस्थांग आयुर्वेद महाविद्यालय, कलकत्ता.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक लायसेन्सिएट (भिषगरत्न).	एल.ए.एम.एस. (भिषगरत्न बंगाल ही अर्हता सन १९४२ मध्ये किंवा सन १९४२ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यता प्राप्त ठरेल.).]
^३ [१९	शासकीय आयुर्वेद शाळा, रायपूर.	आयुर्वेदीय व्यवसायी लायसेन्सिएट पदविका. (भिषगेश्वर).	एल.ए.पी. (भिषगेश्वर), मध्यप्रदेश. (ही अर्हता सन १९५८ मध्ये किंवा पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)]
^४ [२०	महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धतीची शाखा, मुंबई.	आयुर्वेदीय वैद्यक शाखेचा सदस्य.	^५ [एम.एफ.ए.एम. (महाराष्ट्र).]]
^६ [२१	भारतीय वैद्यक अभ्यास मंडळ, म्हैसूर, बेंगलोर.	एकात्मिकृत वैद्यक पाठ्यक्रम स्नातक.	जी.सी.आय.एम. (म्हैसूर) (ही अर्हता सन १९६७ पर्यंत देण्यात आली तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)]
२२	सागर विद्यापीठ	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (सागर) (ही अर्हता १ जून १९६४ पूर्वी विद्यापीठाने प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल. तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)]

१. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास व आरोग्य विभाग क्र. एमएमपी-१३६४/१९५५६९-एच, दि. २८ मार्च १९६४ अन्वये १६ ते १७ या नोंदी समाविष्ट करण्यात आल्या.
२. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एमएमपी.-१३६५/२९५५१-एच, दि. ५ सप्टेंबर १९६६ अन्वये ही नोंद समाविष्ट करण्यात आली.
३. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एमएमपी-११६५/७८८६/७७८८६-एच, दि. १ डिसेंबर १९६६ अन्वये ही नोंद जादा दाखल करण्यात आली.
४. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एव्हीडी-१२६७/४७२५४-एच, दि. १४ डिसेंबर १९६७ अन्वये जादा दाखल करण्यात आली.
५. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एव्हीडी-१२६८/७९२८१-एच, दि. २४ डिसेंबर १९६८ अन्वये हे शब्द बदली दाखल करण्यात आले.
६. शासकीय अधिसूचना, नगर विकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग क्र. एमएमपी.-१२६७/५२१०१-एच, दि. ९ मे १९६८ अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
२३	रविशंकर विद्यापीठ, रायपूर.	आयुर्वेदीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	बी.ए.एम.एस. (रवि) (ही अर्हता ३१ जून १९६४ नंतर परंतु १ जून १९६८ पूर्वी विद्यापीठाने प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)
२४	दयानंद आयुर्वेद, महाविद्यालय.	विद्यावाचस्पती.	व्ही.व्ही. (ही अर्हता सन, १९४७ पूर्वी देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)

भाग “क”

ज्यात प्रवेश मिळण्याकरिता संस्कृत विषय घेऊन मॅट्रिक किंवा एस.एस.सी. किंवा तत्सम परीक्षा ही अर्हता ठेवलेली आहे अशा आयुर्वेदीय वैद्यक पद्धतीच्या संबंधातील अर्हता

अनुक्रमांक	प्राधिकरण	अर्हता	नोंदणीसाठी संक्षिप्त नाव व नोंदणीच्या शर्ती कोणत्याही असल्यास
(१)	(२)	(३)	(४)
१	दि. १७ सप्टेंबर १९५२ रोजीचा मुंबई सरकारचा स्थानिक स्वराज्य व लोकस्वास्थ्य विभागाचा निर्णय, क्रमांक ए.डी.आर. १२५३ अन्वये नियुक्त केलेली शुद्ध आयुर्वेदीय पाठ्यक्रमासाठी समिती [आणि २३ ऑक्टोबर १९६१ रोजी व त्यानंतर महाराष्ट्र वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थापन झालेली महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धती शाखा.]	मुंबई सरकारचा स्थानिक स्वराज्य व लोकस्वास्थ्य विभागाचा दि. १२ जुलै १९५६ चा निर्णय क्रमांक बी.एम.पी. १०५४ एच. अन्वये आयुर्वेद प्रवीण म्हणून संबोधलेली आणि १९५७ मध्ये आणि त्यानंतर देण्यात आलेली आयुर्वेद प्रवीण अर्हता.	डी.एस.ए.सी. (मुंबई).
२	भारतीय वैद्यक अभ्यास मंडळ, म्हैसूर.]	आयुर्वेद प्रवीण.	बी.ए.एस.सी. (म्हैसूर).
३	शुद्ध आयुर्वेदीय पाठ्यक्रम समिती, गुजरात राज्य, अहमदाबाद.	आयुर्वेद प्रवीण.	डी.एस.ए.सी. (गुजरात) (ही अर्हता एप्रिल १९६८ पर्यंत देण्यात आली तरच मान्यताप्राप्त ठरेल.)

- शासकीय अधिसूचना, नगरविकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग, क्र. एमएमपी.-१०६१/युनिफिकेशन, दि. २९ जानेवारी १९६२ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
- शासकीय अधिसूचना, नगरविकास, आरोग्य व गृहनिर्माण विभाग, क्र. एमएमपी.-१३६८/४४८०७ (ए)-एच, दि. ११ नोव्हेंबर १९६८ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
४	भारतीय वैद्यक अभ्यास मंडळ, बंगलोर (कर्नाटक).	आयुर्वेदीय वैद्यक पदविका.	डी.ए.एम. (ही अर्हता जुलै १९६८ पूर्वी प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
५	केरळ शासन.	आयुर्वेदीय वैद्यक पदविका.	डी.ए.एम. (केरळ) (ही अर्हता जुलै १९६८ मध्ये किंवा त्यापूर्वी प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांना देण्यात आली असेल तरच मान्यताप्राप्त ठरेल).
६	मुंबई विद्यापीठ (महाराष्ट्र).	“आयुर्वेदाचार्य” शुद्ध आयुर्वेदीय वैद्यक स्नातक.	बी.एस.ए.एम.
७	पुणे विद्यापीठ, (महाराष्ट्र).	“आयुर्वेदाचार्य” शुद्ध आयुर्वेदीय वैद्यक स्नातक.	बी.एस.ए.एम.
८	शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र).	“आयुर्वेदाचार्य” शुद्ध आयुर्वेदीय वैद्यक स्नातक.	बी.एस.ए.एम.
९	मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद (महाराष्ट्र).	“आयुर्वेदाचार्य” शुद्ध आयुर्वेदीय वैद्यक स्नातक.	बी.एस.ए.एम.

भाग “डु”

युनानी वैद्यक पद्धतीच्या संबंधातील अर्हता

अनुक्रमांक	अर्हता मंजूर करणारे प्राधिकरण	अर्हता	नोंदणीसाठी संक्षिप्त नाव व नोंदणीच्या शर्ती कोणत्याही असल्यास
(१)	(२)	(३)	(४)
१	युनानी परीक्षक मंडळ.	माहिरे-तिव-ओ-जराहत.	एम.टी.जे. (मुंबई) (ही अर्हता १९४२ किंवा १९४३ मध्ये देण्यात आली असेल तरच ती मान्यताप्राप्त ठरेल).
२	मुंबई वैद्यक व्यवसायी अधिनियम, १९३८ (सन १९३८ चा मुंबई अधिनियम क्र. २६) अन्वये स्थापन केलेली आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धती शाखा.	माहिरे-तिव-ओ-जराहत.	डी.यू.एस.एफ., (मुंबई).
३	आयुर्वेदीय व युनानी तिब्बी महाविद्यालय, दिल्ली.	१. फाजिल-ए-तिव-ओ-जराहत २. कामिजल-ए-तिव-ओ-जराहत	एफ.टी.जे., (दिल्ली).

अनुसूची—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
^१ [४	शासकीय आयुर्वेदीय महाविद्यालय, म्हासूर.	युनानी वैद्यक व शल्यचिकित्सा लायसन्सधारक.	के.टी.जे., (दिल्ली). आय.एल.एम.एस., (म्हासूर).
५	भारतीय वैद्यक मंडळ, उत्तर प्रदेश	१. भारतीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक. २. भारतीय वैद्यक व शल्यचिकित्सा पदविका.	बी.आय.एम.एस., (उत्तरप्रदेश) डी.आय.एम.एस., (उत्तरप्रदेश)
६	शासकीय युनानी तिब्बी महाविद्यालय, हैद्राबाद.	तबीब-ए-मस्तनाद	डी.आय.एम.एस., (उत्तरप्रदेश)]
^२ [७	भारतीय वैद्यक मंडळ, उत्तरप्रदेश.	फाजिल अल-तिव, वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	एफ.एम.बी.एस. (उत्तरप्रदेश) (ही अर्हता १९५६ नंतर देण्यात आली असेल तरच मान्यता प्राप्त ठरेल.)
८	मुस्लीम विद्यापीठ, अलिगड	युनानी वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	बी.यु.एम.एस., (अलिगड)]
९	महाराष्ट्र आयुर्वेदीय व युनानी वैद्यक पद्धती शाखा, मुंबई.	युनानी वैद्यक व शल्यचिकित्सा पदविका.	डी.यु.एम.एस., (महाराष्ट्र)
^३ [१०	पुणे, विद्यापीठ महाराष्ट्र.	कामिल-ए-तिब-ओ-जराहत.	बी.यु.एम.एस. (१९८७ पासून पुढे.)]
^४ [११	आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ, नाशिक, महाराष्ट्र.	युनानी वैद्यक व शल्यचिकित्सा स्नातक.	बी.यु.एम.एस. (ऑक्टोबर २००२ पासून पुढे.)].

- शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी-१०६१/६६०४-एच, दि. १७ जून १९६३ अन्वये नोंदी ४ ते ६ समाविष्ट करण्यात आल्या.
- शासकीय अधिसूचना, नगरविकास व आरोग्य विभाग, क्र. एमएमपी-१३६४/१९५६९-एच, दि. २८ मार्च १९६४ अन्वये नोंदी ७ व ८ समाविष्ट करण्यात आल्या.
- शासकीय अधिसूचना, वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्रव्ये विभाग क्र. सीआयएम.-१०८८/२६५/८८/एमडी-८, दि. ८ नोव्हेंबर १९८८ अन्वये जादा दाखल करण्यात आल्या.
- शासकीय अधिसूचना, वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्रव्ये विभाग क्र. सीआयएम.-२००३/१६/सीआर-५/०३/अधिनियम, दि. १३ मार्च २००३ अन्वये नोंद समाविष्ट करण्यात आली.

१ [भाग “इ”]

वरील भाग अ ते ड यामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अर्हतांव्यतिरिक्त, भारतीय वैद्यक केंद्रीय १९७० परिषद अधिनियम, १९७० याच्या दुस-या, तिस-या आणि चौथ्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या चा ४८. सर्व अर्हता.]

---

१. सन १९७१ च महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३० याच्या कलम २१ अन्वये भाग “इ” जादा दाखल करण्यात आला.